

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

„Řekli si své ANO“. Svatba a manželství před rokem 1989 a po něm.

Tereza Bártová

© 2022 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Tereza Bártová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

"Řekli si své ANO". Svatba a manželství před rokem 1989 a po něm.

Název anglicky

"They said theirs I DO". Wedding and marriage before 1989 and after.

Cíle práce

Cílem diplomové práce je zjistit význam a motivaci manželského sňatku v období tzv. normalizace v komparaci s obdobím po roce 1989. Záměrem bude porovnat a popsat k jakým změnám či posunům mohlo dojít. Předpokladem je, že po sametové revoluci došlo v Československu k celospolečenským změnám, které se promítly také u chápání svateb a manželství. Podle statistik po roce 1989 svateb ubylo, zvýšil se věk lidí při vstupu do manželství a také přibyl počet nemanželského soužití, s čímž souvisí i zvýšený počet narozených dětí u neprovdaných matek.

Metodika

K naplnění výše stanoveného cíle bude použit kvalitativní výzkum. Data budou především sesbírána pomocí narativních hloubkových a polostrukturovaných rozhovorů. Informátory budou jednotlivé manželské páry, které uzavřely manželský svazek před rokem 1989 a manželské páry, které uzavřely manželský svazek po roce 1989. Pro výzkum budou dále použity statistiky, výzkumy veřejného mínění a dobové filmy natáčené k této tematice.

Doporučený rozsah práce

70 NS

Klíčová slova

Svatba, manželství, rodina, tzv. normalizace, transformace, kvalitativní výzkum.

Doporučené zdroje informací

- Balvínová, L., & Kryšpínová, T. (2010). „Mně bylo osmnáct let a vdávala jsem se z čistý lásky.“ Vývoj svatebního obřadu v komunistickém Československu.
- Bologne, J. C. (1997). Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě. Praha.
- Genep Van, A. (1997). Přechodové rituály. Praha, NLN.
- Hamplová, D. (2003). Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním. Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Klabouch, J. (1962) Manželství a rodina v minulosti. Orbis, Praha
- Možný, I. (2009). Proč tak snadno? Některé rodinné důvody sametové revoluce. Praha: SLON.
- Vereš, P. (1987). Sezónnost sňatků v českých zemích v letech 1851 až 1984. Český lid, 32-36.

Předběžný termín obhajoby

2020/21 LS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 15. 2. 2021

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 15. 2. 2021

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 30. 03. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Řekli si své ANO“. Svatba a manželství před rokem 1989 a po něm.“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30.3.2022

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí práce PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícný přístup při psaní této diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala rodičům, sestře a partnerovi za psychickou a finanční podporu při psaní této práce a zároveň i za podporu během celého studia.

„Řekli si své ANO“. Svatba a manželství před rokem 1989 a po něm.

Abstrakt

Společnost se neustále proměňuje. S tím, jak se proměňuje společnost, mění se i její zvyky, tradice a instituce. Změna je patrná i v institucích jako je manželství a rodina. Velké změny byly zaznamenány hlavně v 90. letech, kdy sametovou revolucí bylo ukončeno období tzv. normalizace. Počet uzavřených manželství se výrazně snížil, snížila se i porodnost, a naopak se zvýšil věk při vstupu do manželství a zvýšil se i počet dětí narozených mimo manželský svazek. Cílem diplomové práce je zjistit význam a motivaci manželského sňatku v období „normalizace“ v komparaci s obdobím po roce 1989. Záměrem bude porovnat a popsat, k jakým změnám či posunům mohlo dojít. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů s manželskými páry, které vstoupily do manželství před rokem 1989 a komparací rozhovorů s manželskými páry, které vstoupily do manželství po roce 1989, je zjišťována motivace a změny v chování a uvažování manželských párů napříč generacemi a změnou politického režimu. Diplomová práce tak přináší emickou perspektivu lidí, kteří se rozhodli vstoupit do manželství.

Klíčová slova:

Svatba, manželství, rodina, tzv. normalizace, transformace, kvalitativní výzkum.

„They said theirs I DO“. Wedding and marriage before 1989 and after.

Abstract

Society is constantly changing. As society changes, so do its customs, traditions and institutions. The change is also evident in institutions such as marriage and the family. Big changes were recorded mainly in the 1990s, when the velvet revolution ended the period of so-called normalization. The number of marriages has fallen sharply, the birth rate has fallen, and, conversely, the age at marriage has risen and the number of children born out of wedlock has also increased. The aim of the diploma thesis is to find out the significance and motivation of marriage in the period of "normalization" in comparison with the period after 1989. The intention will be to compare and describe what changes or shifts may have occurred. Through semi-structured interviews with married couples who entered into marriage before 1989 and a comparison of interviews with married couples who entered into marriage after 1989, the motivations and changes in the behavior and thinking of married couples across generations and the change of political regime are determined. The diploma thesis thus brings an emic perspective of people who have decided to enter into marriage.

Keywords:

Wedding, marriage, normalization, transformation, qualitative research

Obsah

1 Úvod	11
2 Cíl práce a metodika	13
2.1 Reflexe výzkumu	14
2.2 Biogramy informátorů a informátorek	15
2.2.1 Manželské páry před rokem 1989	15
2.2.2 Manželské páry po roce 1989	16
3 Teoretická východiska	19
3.1 Vymezení pojmu manželství	19
3.1.1 Pojetí manželství z hlediska antropologie	21
3.1.2 Pojetí manželství z hlediska sociologie	23
3.2 Rodina	23
3.3 Sňatkový trh	24
3.4 Svatba jako rituál	25
3.5 Proměna manželství	27
3.6 Manželství jako zisk	28
4 Empirická část práce	30
4.1 Vývoj manželství	30
4.2 Svatba, manželství a rodina před rokem 1989	31
4.3 Svatba, manželství a rodina po roce 1989	37
4.1.1 Reflektované důvody pro vstup do manželství	45
4.1.2 Vztahy jednotlivých respondentů před vstupem do manželství	49
4.1.3 Názory jednotlivých respondentů na význam manželství	51
4.1.4 Vstup do manželství z hlediska financí	53
4.1.5 Změny spojené se vstupem do manželství	56
4.1.6 Sociální sítě a svatební obřad	58
4.1.7 Pandemie Covid - 19 a vliv na uzavírání sňatků	60
4.4 Rozbor cyklu Manželské etudy	62
4.5 Budoucnost manželství a rodiny	64
5 Výsledky a diskuse	67
6 Závěr	72
7 Seznam použitých zdrojů	74
7.1 Literární zdroje	74
7.2 Internetové zdroje	78
7.3 Audiovizuální zdroje	80

Seznam obrázků

<i>Obrázek 1 Pořízení potomka versus první sňatek.....</i>	<i>43</i>
<i>Obrázek 2 Porovnání sňatečnosti – covid-19</i>	<i>61</i>

Seznam tabulek

<i>Tabulka 1 Základní údaje o informátorech a informátorkách.....</i>	<i>18</i>
<i>Tabulka 2 Vývoj počtu uzavřených sňatků.....</i>	<i>38</i>

Seznam grafů

<i>Graf 1 Rozdělení výdajů za svatbu.....</i>	<i>55</i>
---	-----------

Seznam použitých zkratk

ČSSR	Československá socialistická republika
KSČ	Komunistická strana Československa
ÚV KSČ	Ústřední výbor KSČ
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí

1 Úvod

Svatba bývá jeden z nejdůležitějších momentů v průběhu lidského života, ať už jde o svatbu vlastní či svatbu blízkých osob, vždy má v životě významné místo. Jedná se o jeden z rituálů, který je v západní společnosti stále v určité formě zachovávan a jedná se o nejběžnější svazek mezi mužem a ženou. Otázkou zůstává, zda manželství stále naplňuje svou funkci a význam a není v dnešní době spíše přežitkem, který je zachovávan v důsledku tradice. I když je tento rituál stále zachovávan, jeho charakter se postupem času formuje a přeměňuje. Výrazné změny můžeme pozorovat v České republice 90. letech 20. století, kdy došlo k revoluci v celé společnosti a tyto změny se dotkly chování celé společnosti. Změny ve společnosti s sebou přinesly určité demografické proměny, které ovlivňují budoucí vývoj celé společnosti. Právě změnami, týkající se svatby, manželství a rodiny, ke kterým došlo, se zabývá tato diplomová práce.

Ze statistik z Českého statistického úřadu vyplývá, že začátkem 90. let došlo k výraznému poklesu sňatečnosti, k odkládání sňatku do pozdějšího věku a vzrostl také počet dětí narozených mimo manželský svazek. Takže model české rodiny, která zprvu vstoupila do manželství, následně vytvořila společnou domácnost a poté si pořídila potomky, byl značně narušen a již se netěšil všeobecné platnosti. Mezi lety 1989 až 2000 klesl počet uzavřených sňatků až o třetinu. Odpověďmi na otázky, k jakým posunům mohlo dojít, v přístupu ke sňatku manželství a rodině, se pomocí komparace zabývá tato diplomová práce.

Diplomová práce nejprve představí stanovený cíl a vybraný metodický postup a následně představí průběh provedeného výzkumu. Významnou částí práce je teoretický blok, plný teoretických východisek a základních terminologií týkající se vybraného tématu. Ve třetí kapitole jsou popsány různé způsoby nahlížení na manželství, dále se práce zaměřuje na sňatkový trh, samotnou svatbu jakožto rituálem a v neposlední řadě ziskem, které manželství může přinášet. V praktické části se autorka věnuje prezentaci a zhodnocení provedeného výzkumu a zhodnocení získaných výsledků od jednotlivých respondentů, kteří uzavřeli manželství před rokem 1989 a po něm. Získané rozhovory s informátory budou analyzovány a interpretovány podle zásad zakotvené teorie. K výzkumu bylo využito i audiovizuálního obsahu, a to dobového dokumentárního cyklu – *Manželské etudy* od režisérky Heleny Třeštíkové. Výsledky z výzkumného šetření budou diskutovány, reflektovány a porovnávány s již dříve provedenými výzkumy.

V poslední závěrečné kapitole nalezneme shrnutí obsahu diplomové práce a nejdůležitějších zjištění provedeného výzkumu.

2 Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce je zjistit význam a motivaci manželského sňatku v období tzv. normalizace v komparaci s obdobím po roce 1989. Záměrem bude porovnat a popsat k jakým změnám či posunům mohlo dojít. Předpokladem je, že po sametové revoluci došlo v Československu k celospolečenským změnám, které se promítly také u chápání svateb a manželství. Podle statistik po roce 1989 svateb ubylo, zvýšil se věk lidí při vstupu do manželství a také přibyl počet nemanželského soužití, s čímž souvisí i zvýšený počet narozených dětí u neprovdaných matek. Výzkumná otázka zní: *Jaké motivy vedly páry k uzavření manželství před rokem 1989 a po něm?*

K naplnění výše stanoveného cíle bude použit kvalitativní výzkum. Data budou především sesbírána pomocí narativních hloubkových a polostrukturovaných rozhovorů. Informátory a informátorkami budou jednotlivé manželské páry, které uzavřely manželský svazek před rokem 1989 a manželské páry, které uzavřely manželský svazek po roce 1989. Pro výzkum budou dále použity statistiky, výzkumy veřejného mínění a dobové filmy natáčené k této tematice.

Pro výzkum v rámci diplomové práce bude využit kvalitativní výzkum, díky čemuž lze lépe pochopit a popsat nově vzniklý jev či získat nové názory na již existující jev. V rámci této práce je popisovaný jev změny v chování společnosti v oblasti manželství, sňatků a zakládání rodiny v rámci komparace jevů před rokem 1989 a po něm. V rámci kvalitativního výzkumu můžeme uvažovat různé výhody a nevýhody. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu, se kvalitativní výzkum vyznačuje menším počtem informátorů a informátorek, což značí menší reliabilitu a zjištění z výzkumu tak nejdou vztáhnout na celou společnost. Velká výhoda kvalitativního výzkumu je však spatřována ve vysoké validitě, zejména proto, že kvalitativním výzkumem je získáno velké množství podrobných dat, které se pomůžou přiblížit k jádru problému. Kvalitativním výzkumem se lze dostat do hloubky zkoumaného tématu, kam by se při použití kvantitativního výzkumu dostat nešlo. Výzkum nejčastěji probíhá v sociálním prostředí a v jeho co nejvíce přirozených podmínkách. V kvalitativním výzkumu je využíváno induktivních vědeckých metod, cílem těchto metod je získat, co nejhlubší popis jednotlivých zvláštních případů a na jejichž základě pak vytvářet hypotézy (Hendl, 2005, s. 103).

2.1 Reflexe výzkumu

Výzkum byl uskutečněn metodou rozhovorů, a to rozhovorů hloubkových narativních a polostrukturovaných rozhovorů. Narativní rozhovory jsou rozhovory, které umožní snadnější přístup ke zkušenosti jednotlivých respondentů, které by nešly získat, tak snadno jako při použití například schématu s otázkami a odpověďmi. Důležité je představit respondentovi předmět vyprávění, např. vymezit určitý časový úsek jeho života a nechat ho volně vyprávět a do volného vyprávění nejlépe nezasahovat. Vyprávění o životě respondenta je klíčovým indikátorem pro interpretaci životních událostí respondenta (Hendl, 2005, s. 176). V diplomové práci byla užitá metoda rozhovoru (též označován jako interview) s návodem. Technika rozhovorů byla zvolena osobní, přičemž termín a místo schůzky bylo sjednáno telefonicky či osobně. Rozhovorů bylo provedeno celkem 10. Pět rozhovorů s manželskými páry, které vstoupily do manželství před rokem 1989 a pět rozhovorů s páry, které vstoupily do manželství po roce 1989. Informátoři a informátorky byli osloveni zejména v místě bydliště autorky a v jeho nejbližším okolí, další informátoři a informátorky byli získáni pomocí techniky tzv. sněhové koule, kdy byli další potencionální informátoři a informátorky tzv. nabalováni, a to na základě doporučení od již získaných informátorů a informátorek. Jednalo se především o známé, rodiny nebo přátele informátorů a informátorek. Rozhovory proběhly od 19.1. do 4.2. a trvaly od 35 do 60 minut. Některé rozhovory musely být odloženy z důvodu nemoci informátorů a informátorek či autorky. Všech deset oslovených párů souhlasilo s účastí na výzkumu. Před zahájením rozhovoru bylo vždy všem informátorům a informátorkám vysvětleno, jak s jejich odpověďmi bude naloženo a v rámci jaké studie budou použity. Před zahájením rozhovorů byl získán souhlas respondentů a respondentek a poté jim byl předložen k vyplnění formulář Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů. Rozhovory měly částečně polostrukturovanou formu, což znamená, že byly částečně ovlivňovány autorkou práce.

Výzkum je zpracován na základě metody biografické za využití narativních interview s informátory, kteří sdíleli své životní zkušenosti. Celkem se podařilo zaznamenat 10 narativních a polostrukturovaných rozhovorů. Vzhledem k tomu, že se jednalo o rozhovory s manželskými páry, byly rozhovory genderově vyvážené. Celkem se tedy výzkumu účastnilo 10 žena 10 mužů. Nejmladším informátorem byla žena ve věku 24 let, nejstarším informátorem byl naopak muž ve věku 65 let. V první řadě bylo provedeno celkem pět rozhovorů s informátory a informátorkami – manželskými páry, které uzavřely manželství za doby normalizace tedy před rokem 1989. Mezi informátory a informátorky, kteří se brali

před rokem 1989 a po roce 1989 je téměř generační rozdíl. Všechna interview měla identickou strukturu. V první řadě výzkumník vyzval dotazovaného k vyprávění životního příběhu se zaměřením na uzavření sňatku. V následující fázi byly kladeny konkrétní otázky vztahující se k celému výzkumnému problému, využilo se tedy polostrukturovaných interview. Rozhovory byly zaznamenány na záznamník v mobilním zařízení, některé rozhovory byly odehrávány na neutrální půdě (kavárna) a některé v domácím prostředí informátorů. Po transkripci těchto zvukových nahrávek, následovala obsahová analýza textu a posléze interpretace a komparace jednotlivých rozhovorů. Stěžejní byl výzkum narací v uzavření manželství v období normalizace s komparací zkušeností uzavření manželství po roce 1989.

U informátorů a informátorek nebyl zaznamenán žádný problém s odpověďmi na otázky. U některých otázek týkající se citlivějších záležitostí byla u některých informátorů a informátorek lehce zaznamenána nervozita, ale žádné větší překážky u rozhovorů neproběhly. Postupně po provedení rozhovorů, byly rozhovory přepsány do psané podoby a byly okódovány a rozděleny do tematických kategorií, podle těchto kategorií byla následně vytvořena i struktura empirické části diplomové práce. Souhlas s rozhovory, samotné nahrávky a přepisy rozhovorů jsou uloženy v archivu autorky práce.

2.2 Biogramy informátorů a informátorek

2.2.1 Manželské páry před rokem 1989

Emílie (65 let) a Jaroslav (65 let) – Emílie je vyučená švadlena a momentálně je v důchodu, Jaroslav stále pracuje jako frézař ve sklářském průmyslu. Společně mají 4 děti a již se těší z devíti vnoučat. Oba pochází z Ústí nad Labem, kde se také před 50 lety seznámili. Seznámili se v době, kdy oběma bylo 15 let. Jejich svatba proběhla po třech letech vztahu na národním výboru v listopadu roku 1975. Po svatbě se jim narodila první dcera, se kterou Emílie jezdila navštěvovat Jaroslava na vojnu. Po svatbě oba bydleli u rodičů, později se jim podařilo získat byt.

Jiří (64 let) a Marie (59 let) – Jiří pracuje jako dopravní komisař na úřadě, Marie již je přes 30 let v invalidním důchodu kvůli těžké nemoci, která ji postihla v mladém věku. Jiří s Marií mají tři dcery a nedávno se jim narodila první vnučka. Jiří po škole jezdil s autobusy z ČSAD

a při jednou ze zájezdů potkal i Marii. Oba se brali po pár měsících randění v na národním výboru v březnu v roce 1981. Krátce po svatbě se jim narodila první dcera.

Jiří (55 let) a Eva (53 let) – Jiří pracuje jako automechanik ve svém autoservisu, Eva pracuje v Praze jako vedoucí čerpacích stanic. Oba bydlí sami v rodinném domě, ale společně mají dva dospělé syny, kteří již žijí zvláště s přítelkyněmi. Jiří s Evou se seznámili na jedné vesnické zábavě. Oba s brali po krátké známosti na národním výboru v lednu v roce 1987. Dlouhou dobu bydleli ve dvougeneračním domě u Jiřího rodičů, později si na vedlejším pozemku postavili vlastní rodinný dům, kde žijí doposud.

Václav (56 let) a Miloslava (59 let) – Václav pracuje jako instalatér, Miloslava pracuje jako mzdová účetní na České správě sociálního zabezpečení. Společně mají tři děti, dvě dcery s nimi bydlí v rodinném domě v Benešově. Oba dva pochází z Benešova z věřících rodin, takže pochází ze stejné komunity a znají se již od dětství. Ale až v dospělém věku spolu začali chodit a brali se po dvou letech vztahu v lednu na národním výboru a poté v kostele v roce 1988. Po svatbě bydleli v rodinném domě, který dostali od rodičů. Do roka po svatbě se jim narodil první syn.

Vladimír (63 let) a Milena (61 let) – Vladimír pracuje v projektové kanceláři jako projektant elektřiny, Milena pracuje ve svém kosmetickém saloně, který vede s kolegyní. Momentálně bydlí v rodinném domě, který si na klidný důchod postavili. Společně mají dvě dospělé dcery. Seznámili se v Českých Budějovicích, kde byl Vladimír ve vojenské službě a Milena na třídním výletě na výstavě Země žitelka. Několik let si psali dopisy a Vladimír jezdil z Prahy odkud pocházel navštěvovat Milenu do Ústí nad Labem. Po několika letech se rozhodli vzít na národním výboru v únoru v roce 1981. Po svatbě bydleli ve státním bytě. Později se přestěhovali do jiného města, kde bydleli až do nedávna v družstevním bytě.

2.2.2 Manželské páry po roce 1989

Jan (29 let) a Ivana (25 let) – Jan pracuje jako emisní technik na STK, Ivana pracuje v obchodě s textilem ve známém obchodním řetězci. Oba bydlí v novostavbě, kterou se jim loni podařilo svépomocí dostavět. Seznámili se na vesnici, kde Jan bydlel a Ivana jezdila za babičkou na prázdniny. Po 10 letech chození a přitom 5 letech společného bydlení se

rozhodli vzít. Svatba se uskutečnila v červnu v zámeckém parku v roce 2021. Nyní spolu plánují založení vlastní rodiny.

Iveta (30 let) a Ondřej (29 let) – Iveta je momentálně na mateřské dovolené a pracuje v mezinárodní firmě s dekoracemi jako obchodní zástupkyně, Ondřej je vyučený truhlář, ale momentálně dělá hasiče. Oba se seznámili u společného koníčku a tím je crossfit. Po dvou letech randění se rozhodli vzít. Svatební plány jim ovšem překazila epidemie covid-19. Svatbu tak přesunuli o rok a brali v červenci v roce 2021. Společně mají ročního syna a dokončují stavbu rodinného domu.

Josef (32 let) a Ivana (28 let) – Josef pracuje jako dělník ve šroubárně, Ivana je již pátým rokem na mateřské, kam nastoupila hned po bakalářském studiu. Josef s Ivanou bydlí v dvougeneračním rodinném domě společně s Ivany rodiči. Společně mají dva malé kluky. Seznámili se na hasičské soutěži, protože oba jsou členové dobrovolných hasičů. Po dvou letech vztahu Ivana zjistila, že je těhotná, a tak oba naplánovali svatbu, která se konala do 3 měsíců v kostele v dubnu v roce 2017. Do budoucna plánují stavbu rodinného domu.

Matěj (26 let) a Anna (24 let) – Matěj pracuje jako konstruktivní inženýr a poradce náměstka pro dopravu, Anna studuje pátým rokem obor architektury. Společně bydlí v bytě v pronájmu. Poznali se na společné společenské akci. Když Anna dodělala bakalářské studium a Matěj inženýrské studium, požádal Matěj Annu po 4 letech vztahu o ruku. Svatba proběhla v kostele v dubnu v roce 2021, ovšem kvůli pandemii covid-19 pouze za přítomnosti rodiny. Vzhledem k tomu, že jsou oba společenšší a chtěli tuto životní událost oslavit i s ostatními blízkými, uspořádali ještě v říjnu 2021 posvatební oslavu, které už se mohlo zúčastnit mnohem více lidí. Rodinu oba plánují po ukončení Anny studií.

Ondřej (30 let) a Tereza (26 let) – Ondřej pracuje jako dispečer kamionové dopravy, Tereza pracuje jako referentka azylové a migrační politiky a současně si dálkově dodělává magisterské studium. Společně bydlí v městském bytě a momentálně plánují stavbu rodinného domu. Seznámili se v jednom obchodním řetězci, kde byl Ondřej na brigádě. Po 5 letech vztahu a po ukončení bakalářského studia Terezy, jí Ondřej požádal o ruku. Svatba se konala v červnu v roce 2018. Rodinu plánují po ukončení studií a dostavění rodinného domu.

Tabulka 1 Základní údaje o informátorech a informátorkách

Manželské páry – svatba před rokem 1989		Délka vztahu před vstupem do manželstvím	Věk při vstupu do manželství		Datum svatby
Emílie 65 let	Jaroslav 65 let	3 roky	18 let	18 let	Listopad 1975
Marie 59 let	Jiří 64 let	cca 8 měsíců	18 let	23 let	Březen 1981
Eva 53 let	Jiří 55 let	cca půl roku	18 let	20 let	Leden 1987
Miloslava 59 let	Václav 56 let	2 roky	25 let	23 let	Leden 1988
Milena 61 let	Vladimír 63 let	2 roky	20 let	22 let	Únor 1981
Manželské páry – svatba po roce 1989		Délka vztahu před vstupem do manželstvím	Věk při vstupu do manželství		Datum svatby
Ivana 25 let	Jan 29 let	10 let	24 let	28 let	Červen 2021
Iveta 30 let	Ondřej 29 let	3 roky	29 let	28 let	Červenec 2021
Ivana 28 let	Josef 32 let	2 roky	23 let	27 let	Duben 2017
Anna 24 let	Matěj 26 let	5 let	23 let	25 let	Duben 2021
Tereza 26 let	Ondřej 30 let	6 let	22 let	26 let	Červen 2018

Zdroj: vlastní zpracování

3 Teoretická východiska

3.1 Vymezení pojmu manželství

Z pohledu sociologie Anthony Giddens (2001) vnímá manželství jako sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci, který je společensky akceptovaný a ověřený. Sňatkem se tito dva jedinci stávají příbuznými a zároveň sňatkem získají i další příbuzné ze strany svého partnera (Giddens, 2001, s. 160). Právně je manželství v Občanském zákoníku v paragrafu § 655 definováno jako „trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem“ a to především za účelem založení rodiny a výchovy potomků. Z hlediska antropologie je manželství známým antropologem Jaroslavem Malinou v Antropologickém slovníku z roku 2009 vnímáno jako kulturně akceptovatelný typ svazku mezi partnery, který partnerům dává nový status a partneri získávají nové role, které se váží k novému statutu. Zároveň je manželství z hlediska antropologie vnímáno jako přechodový rituál mezi dospíváním a dospělostí (Malina, 2009, s. 182-186)

„Manželství má význam naprosto zásadní. I když okolní svět už není tak tvrdý, jako býval kdysi, stále platí, zejména na psychické úrovni, že ve dvou se to lépe táhne.“ – Možný (2006, s. 249)

V Sociologii rodiny z roku 1999 sociolog Ivo Možný pojednává o tom, že současné manželství není pouze jev, ale je to proces, který prochází neustálým vývojem a je těžké ho popsat (Možný, 1999, s. 99-115). Projevují se na něm změny ve společnosti, změny sociálních struktur, vrstev, subkultur, prostředí a další. Dnes jsou velmi patrné i velké rozdíly mezi současnými rodinami. Liší se jejich představy o manželství a pak i samotná realizace manželství a rodiny. Velké rozdíly Možný (1999) vidí hlavně mezi generacemi. Největší změny v současném manželství asi přineslo chování svobodných žen a pohled na ně. S tím souvisí zejména rozvolnění a tolerance sexuálního chování mimo svazek. Narůstající individualita ve společnosti se prokazatelně promítla i do společenských vztahů a svazků jako je právě například manželství. Navíc v současné době již sociální postavení není pro ženu spojeno s manželstvím, dnes je sociální postavení určováno spíše kariérou, volným časem a zájmy. Osobní realizace se v dnešní společnosti nestává pouhou možností, ale nutností většiny ve společnosti. Osobní nezávislost se ve vztazích v určité míře může projevat jako přínos a obohacení, důležitá je ovšem vyváženost s oddaností a důvěrou. To, co lidé v dnešních vztazích požadují je to, aby lidem manželský svazek poskytoval oporu,

ale zároveň, aby nebránil rozvoji a úsilí vlastního jednice. I přes nezávislost, člověk něco přirozeně hledá ve světě plném nejistot, hledá jistotu, u které si může být jistý, že tu bude i zítra, čímž právě bývá trvalý svazek tedy manželství. Trvalost manželského svazku je pak potvrzována tak, že si svého partnera lidé volí během života opakovaně, nikoli jednou při vyslovení slibu. Dalším aspekt moderního manželství vidí Možný (1999, s. 88-93) v dovršující se sekularizaci manželství. Manželství již není vnímáno jako celoživotní závazek, který s sebou nese určité sebeobětování a sexuální zdrženlivost. V průběhu života si jedinec vytváří určité institucionalizované vztahy a postupem času dospěje do okamžiku, kdy je schopen vytvořit takovou vazbu, která vede k biologické reprodukci a k sociální reprodukci kultury, tento způsob života jedinců je nazýván monogamní. Manželství je vnímáno jako volba, která není uskutečněná jednorázově, nýbrž pravidelně a manželství je vnímáno jako prostor pro rozvoj obou manželů. Došlo ke změně i sociálních rolí partnerů ve vztahu, role každého z partnerů se sobě velmi přiblížili, rozdíly pak bývají víceméně patrné jen v rození dětí a při brzké péči o novorozené dítě, kde svou roli sehrává biologie, která je předem daná, jinak se místo předchozího doplňování partnerů očekává spíše jejich vzájemná zastupitelnost. Možný (1999, s. 88-93) uvádí, že vzájemná zastupitelnost, která značí čím dál tím větší univerzalitu ovšem neznamena univerzalitu i v oblasti sexuality, na sexualitu je kladen větší důraz. Z výhradně soukromé sféry se čím dál tím více dostává do té veřejné. Budoucí predikce vývoje manželství a rodiny je do budoucna nejistá, hlavně kvůli nedostatečnosti výstavby nových bytů, s čímž souvisí i zhoršování se kvality životního prostředí. Svou roli hraje rostoucí neplodnost a větší výskyt rizikových těhotenství, které se často váže na vyšší věk prvorodiček (Možný, 1999, s. 99-115). Dalším úskalím je stárnoucí populace, což negativně ovlivňuje budoucí sociální i ekonomický rozvoj společnosti. Podle Možného v důsledku zhoršování životního prostředí vzroste počet bezdětných rodiny, které se dle své uvědomělosti vůči životě na planetě svobodně rozhodnou děti si vůbec nepořídít. Přibude také lidí, kteří se rozhodnout žít nejen bez dětí, ale také bez celoživotního partnera.

„Schopnost milovat patří k základním vybavením člověka. Jde jenom o to, kde a kdy se může v které společnosti tato schopnost legitimně uplatnit.“ (Možný, 1999, str. 88)

Ačkoli je jako ideál představovaná láska, která drží manželé roky pospolu, v praxi tuto vůli zůstat se sebou často nahrazuje závazek ke společnému dítěti, společný majetek či další (Možný, 1999, str. 88).

Podle sociologa Girise Sherifa (2011) existují dva úhly pohledu, jak můžeme manželství vnímat. Jeden z nich je manželský. Ten manželství vnímá jako spojení muže a ženy jako trvalé a unikátní, spojení, které je přirozené a za účelem přivést a vychovat potomky. Zdůrazňuje se zde monogamie a reprodukce. Monogamie je důležitá pro vývoj dítěte a reprodukce a výchova dětí je důležitá pro stát, což znamená, že stát by měl manželství podporovat. Manželství je tedy komplexní svazek dvou sexuálně doplňujících se osob, který svůj vztah zpečetí generativním aktem tedy pořízením potomka. Což, ale neznamená, že bezdětná manželství nejsou plnohodnotná. Druhý úhel pohledy je revizionistický. Ten chápe manželství jako romantické spojení dvou lidí nezávisle na pohlaví. Svazek, kde velkou roli hrají city, láska a intimita a lidé v tomto svazku čerpají všechny výhody, které jim tento svazek přináší. Stát by měl tato manželství tolerovat, ale zároveň regulovat, protože má zájem na to, aby partnerské vztahy byly stabilní, zejména z důvodu výchovy budoucích generací (Girgis, 2011, s. 252-259).

Linda Waite v knize *Marriage and family. In Handbook of population* z roku 2005 polemizuje nad tím, že je manželství právní smlouva mezi dvěma jednotlivci, která má vytvořit legitimní sexuální, produktivní, a hlavně reprodukční svazek. Manželé uzavřením svazku získávají práva, ale zároveň povinnosti, tyto povinnosti nejsou vymahatelné jen soudně, ale také prostřednictvím sociálních očekávání a tlakem společnosti. Manželství také předpokládá sdílení společných zdrojů, ať už sociálních či ekonomických, což funguje, jaká si pojistka vůči možným příchozím nepříjemným událostí. Manželé spolu sdílejí radosti, ale i starosti, nemusí tak tíhu, kterou s sebou život přináší, nést sami (Waite, 2005, s. 87-91).

3.1.1 Pojetí manželství z hlediska antropologie

Manželství je antropology vnímáno jako sociální konstrukt, nejedná se tedy o biologicky danost člověka. Manželství se v každé kultuře vytvářelo zejména v důsledku sexuální regulace členů v jednotlivých společnostech (Dohnalová, 2006, str. 415). Manželství se v různých kulturách zdá velmi rozmanité, liší například obsahem nebo formou. Manželství však napříč společnostmi nese určité společné znaky. Jedná se zejména o již zmíněnou sexuální regulaci jedinců, zároveň, ale i o zajištění řízenější reprodukce ve společnosti, vzájemné ekonomické zajištění partnerů, společná výchova a enkulturace. Antopolog Jaroslav Skupnik (2002, s. 10) definuje manželství jako sociální instituci,

zejména proto, že se manželství sestává z jednotlivých sociálních rolí, statusů, norem a hodnot, které jsou obsaženy ve společnosti. Vstup do manželství pak může být vnímáno jako podřízení se společenským normám nastavených v dané společnosti a je to typ svazku, který je kulturně i sociálně akceptovatelný. Forma manželství vždy odpovídá daným potřebám v různých společnostech. V mnoha kulturách vstup do manželství souvisí se změnou statusu jedince, z nedospělého se stává plnohodnotný člověk dané společnosti. Avšak nic jako univerzální definice, která by pokrývala obsah a formu manželství napříč všemi společnostmi neexistuje. Robert F. Murphy (1998, dle [Skupnik 2002, s. 13]) vnímá manželství jako akt, který odporuje lidskému rozumu. Vnímá manželství jako instituci, kde oba partneři, kteří do něj vstupují, se vzdávají velké nezávislosti pro přirozený účel zajištění základních potřeb a zajištění existence společnosti. Obecně se dá říci, že se jedná o svazky dlouhodobějšího charakteru. Například odlišnost manželství v jednotlivých kulturách můžeme nalézt v počtu partnerů zúčastněných na manželství. Monogamním manželstvím nazýváme takové manželství, které je mezi jedním mužem a jednou ženou. Polygynní manželství je typ svazku mezi jedním mužem a minimálně dvěma a více ženami, polyandrická manželství jsou zase taková manželství, která jsou mezi jedním mužem a dvěma a více ženami. Dále v některých společnostech můžeme nalézt vícečetná skupinová manželství. Manželství monogamní je typické pro západní svět, takže rovněž i pro Českou republiku. Společensky a kulturně akceptovatelná manželství, taktéž nemusí být pouze mezi osobami opačného pohlaví, například Evans – Prichard (1970, dle [Skupnik, 2002, s. 33]) zmiňuje akceptovatelné svazky mezi dvěma muži u Azandů nebo mezi dvěma ženami u Nuerů. Manželství jsou rovněž kulturně specifikovány nová práva a povinnosti vycházející z tohoto svazku. Dle Skupnika (2002, str. 15) je manželství zkrátka pro udržení a rozvoj společnosti velmi důležité a samotná společnost si je toho vědomá a usiluje o něj pomocí různých sociálních norem. V určitém věku, se člověk musí smířit s tím, kdy přichází narážky na svatbu. Je zde vidět jasná snaha o to, aby se partneři vzdali výhod, kterým se jich dostává jako svobodných jedinců a aby tyto výhody investovali pro vývoj společnosti. Podle antropologa Roberta F. Murphyho (1998) je manželství: „*součástí systému odměn, které dostaneme za práci, rozmnožování a výchovu dětí, což jsou všechno činnosti nezbytné pro přežití společnosti*“ (Murphy, 1998 dle, [Skupnik, 2002, s. 16].

3.1.2 Pojetí manželství z hlediska sociologie

Manželství z hlediska sociologie je vnímáno jako obecně uznávaný sexuální akt mezi dvěma a více partnery, který je vnímán jako základ pro budoucí rodinu (Fišerová, 1996, s. 590). Legalizace tohoto aktu bývá zejména uskutečňována skrze určité rituály (zásnuby, přípravy, obřad atd). Po uzavření manželství vnikají určitá práva a povinnosti, patří sem například sexuální výlučnost a uznání mateřství a otcovství. Různá práva a povinnosti jsou pak sociology vnímány jako určitý typ sociální směny. Uzavřením manželství vzniká samostatná ekonomická jednotka. Pro manželství dnešní doby je typická individuální volba partnera, ovšem i dnes je patrný vliv rodičů a dle Fišerové (1996) je pro jedince typické, vybírat si někoho, kdo je sociálně blízký či podobný. Podle Možného (2016, s. 113-117) je rodina založená na manželství je součástí moderní doby a jedná se o jednu z nejvíce klíčových institucí, které přispívají k rozvoji. Manželství má hned několik sociálních funkcí. Tím se ze soukromého svazku, stává svazek veřejný, protože z hlediska rodinného práva má manželství funkci například výchovnou a je tedy považováno za jednu z veřejných institucí.

3.2 Rodina

Teorii rodiny se zabýval významný antropolog Lewis Henry Morgan a rozdělil pět vývojových fází rodiny, přičemž každá fáze je charakteristická pro evoluci instituce manželství. První fází je promiskuita, dále komunální rodina, párové manželství a v neposlední řadě monogamie. Jednotlivé fáze jsou předstupně dnešní západní monogamní rodiny. (Morgan, 1870 dle, [Soukup, 2004 s. 34]). Dnešní teorií rodiny se zabývá sociolog Anthony Giddens (1999, s. 156), který uvádí, že dnešní rodina je monogamní, ovšem vzhledem k přihlídnutí k počtu rozpadu manželství je celkem častá tzv. sériová monogamie, kdy jedinec má za svůj život hned několik manželských či partnerských svazků. Dále podle Giddense je v dnešní době pro manželství a následně rodinu typická romantická láska. Rodina bývá obvykle patrilinéární, což znamená, že děti i v rodině, kde není uzavřené manželství velmi často dostávají jméno po otci. Rodina je také velmi často neolokální, což znamená, že se partneři, manželé stěhují sami do nové domácnosti a nezůstávají u rodičů. Pro dnešní rodiny je také typický nukleární charakter, obvykle se sestávají pouze z jedné domácnosti, do které často patří jen manželský pár a děti.

Rodina byla často vnímána jako stabilní jednotka společnosti. Dle Možného (2006, s. 14-17) se rodina v průběhu času neustále proměňuje, ale přesto zůstává stabilizační

jednotkou. Rodina má za úkol chránit její členy a napomáhá se vyrovnávat s událostmi a změnami, které se dějí v okolí. Tím chrání celou společnost před kolapsem. Rodina má tedy funkci vnitřní ochrannou pro své členy a zároveň mimo jiné i funkci vnější stabilizační pro společnost.

Postmoderní rodinou v *první fázi modernity* jsou nazývány rodiny od 60. let 20. století. V této době byl běžný model soužití dospělého manželského páru a jeho biologických dětí. V *druhé fázi modernity* již manželství není nutností, manželství jsou často uzavírána na základě citové vazby a již nikoli v důsledku například ekonomického zajištění a sociálního tlaku (Beck; Beck-Gernsheim, 2004, s. 450).

3.3 Sňatkový trh

Sňatkový trh je vnímán z hlediska sociologie jako prostředek pro interpretaci, že lidé na světě nejsou sami a zároveň se spolu potkávají a interagují v sociálním prostoru, lidé se vzájemně poznávají a vyhodnocují tyto vztahy, vztahy, které pak vedou potenciálně k manželství. Podle sociologa Howarda S. Beckera (1981 dle [Možný, 2006, s. 116-117]) si člověk nevybírání hned první volbu, ale mapuje si okolí, aby vybral toho nejvhodnějšího partnera. Zároveň, ale hledání ubírá čas a energii, což někdy může znamenat vyšší náklady, zároveň výnosy, které by přineslo manželství se odkládají. Když pak dojde k manželství, znamená to podle Beckera, že lidé, kteří vstupují do manželství, již usoudili, že další hledání na svatebním trhu by pro ně znamenalo již spíše ztráty než budoucí výnosy. Tuto teorii dále rozpracovala socioložka Valerie K. Oppenheimer (1988 dle [Možný, 2006, s. 199-127]), která sňatkový trh přirovnává k trhu pracovnímu. Podle této teorie existuje jen několik omezených pracovních míst a jen několik z nich je míst výborných. Lidé si předem stanoví nějakou minimální mzdu, při které jsou ochotni nabídku přijmout a nižší nabídky automaticky odfiltrují. Zároveň si stanoví i obor, který je zajímavý. Jakmile naleznou nabídku, která odpovídá jejich zájmům a odpovídá mzdě, kterou by si představovali, tak ji vezmou, protože není jisté, zda kdyby usilovali o nejlepší nabídky, kterých je málo, tak by mohli ztratit nabídky, které jsou pro ně dostupné hned. Svatební trh se ovšem od pracovního trhu liší v jedné zásadní věci. Žení se a vdávají se i ti, kteří o to přímo zrovna nijak neusilují, naopak usilovné hledání se na tomto trhu může projevit jako zcela kontraproduktivní. Zároveň je tento trh výrazně ovlivněn věkem. Množství příležitostí je omezeno věkem, a čím člověk stárne, jeho výběr se zmenšuje. Věkem jsou zejména limitovány ženy, protože

s přibývajícím věkem klesá jejich plodnost, která je na svatebním trhu velmi ceněným aspektem.

Společnost není charakterově jednolitá, ale je rozdělená na různé třídy, subkultury či skupiny, což je další determinant při volbě partnera. Velký vliv na výběr partnera má skupina osob, která nám poskytla první socializaci, tedy rodina. Tento vliv je jednak dán autoritou a tlakem rodičů a za druhé již zmíněnou socializací, která probíhá již od útlého věku (Možný, 2006 s. 116-127)

3.4 Svatba jako rituál

Hlavní přechodové události, ke kterým dochází v průběhu života nazval na začátku dvacátého století antropolog Arnold van Gennep jako *přechodové rituály* (Gennep, 1909, dle [Arosio, 2016, s. 97]). Tyto rituály jsou složeny ze zvyků, gest, slov a akcí, které jsou předem kodifikované a rozpoznatelné, jsou veřejné a praktikované v rámci sociální skupiny jedince. Rituály v sobě nesou kulturní a náboženské zvyky. I když se v různých kulturách přechodové rituály mohou více či méně lišit, dá se říci, že výskyt přechodových rituálů je napříč společnostmi a kulturami univerzální. Prostřednictvím uznávaných a kodifikovaných postupů, snižuje přechodový rituál nervozitu ze změny a pomáhá se vypořádat s nově nabytou identitou. Zároveň také pomáhá zúčastněným, kterých se změna také dotýká, což podporuje i teorii sociologa Émileho Durkheima, že účast na společenských rituálech a událostech posiluje sociální solidaritu (Arosio, 2016, s. 91-98). Rituály i v dnešní době prostupují každou sférou společenského života i když jejich význam v některých oblastech slábne. Dnes se objevuje fenomén oddalování přechodových rituálů spjaté s dospělostí na pozdější dobu. Mladí lidé odkládají důležité události a přetrvávají v tzv. přechodovém období. Vstup do manželství v sobě zahrnuje jedny z nejběžnějších, nejtypičtějších rituálů přechodu vůbec. Tato událost je důležitá hlavně v tom, aby se veřejnosti ukázala změna postavení účastníků tohoto rituálu. V současné době částečné sociální postavení, které bylo dříve možné dosáhnout pouze sňatkem, získávají partnerstvím, sexuálním životem či založením společné domácnosti. Manželství se stejně jako ostatní rituály dospělosti v západních společnostech, čím dál tím více odkládají a manželství již spíše nepatří do rituálu dospělosti jako tomu bylo dříve, ale lidé do manželství vstupují, čím dál tím častěji již jako dospělí jedinci, kteří mají fáze dospělosti již za sebou. Ovšem i přes tyto změny týkající se svateb a vstupů do manželství, více méně nezměnili názor a popularitu

manželství. Přestože hlavní význam tohoto rituálu pozbývá na původním významu, jeho popularita a důležitost ve společnosti přetrvává. Nemění se jen samotný význam svateb, ale mění se i zvyky a tradice, vzniká například i spousta nových.

Vstup do manželství lze vnímat jako přechodový rituál. Přechodové rituály si podle Arnolda van Gennepa (1997, s. 11-20) můžeme představit jako rituály, které představují přechod z jedné důležité životní fáze do druhé životní fáze. Přechodové rituály se týkají všech členů společnosti, a právě společnost tyto rituály vymezuje. Přechodové rituály jsou spojovány se změnou s životními cykly jednotlivci i celé společnosti. Gennep vnímá přechodové rituály jako něco, co pomáhá převést účastníky těchto rituálů z jednoho stavu bytí do druhého (Gennep, 1997 s. 11-20). Podle Gennepa život neprobíhá se stále stejnou dynamikou, ale je určován a determinován určitými životními důležitými kritickými okamžiky, kam patří například těhotenství, porod, narození, manželství, úmrtí a další. Jedny životní období probíhají klidně, jiné na sebe naopak vážou poměrně prudké změny. Manželství je rituálem, pro který se jedinci na rozdíl od narození či úmrtí, které nejdou ovlivnit svobodně rozhodnou (Gennep, 1997, s. 99-122).

Přechodový rituál se skládá z několika částí a ke každé této části se váže různý typ rituálu. První je fáze tzv. preliminální – fáze, která se týká odloučení. Ve spojitosti se svatbou, bychom sem mohli zařadit například zasnuby a přípravy na svatbu. Muž žádá rodiče své budoucí ženy o její ruku, což je předzvěstí velké změny. Snoubenci již nepatří do stavu svobodného, ale jsou v jakési mezi fázi, mezi svobodnými a ženatými. Další fáze je tzv. liminální, se kterou se vážou rituály přechodu. Sem bychom mohli zařadit předsvatební období, kdy jedinci mohou pociťovat jakou si nezařazenost a nejistotu z budoucnosti. Dále sem patří již samotný svatební obřad, přechod do nového stavu manželství. Poslední fází je pak fáze postliminální, která je spjata s rituály sloučení. Začlenění se do nového nově nabytého stavu, zvykání si na manželství a plnění povinností, které se na něj váží. V historii bychom mohli nalézt spousty prvků, které by tento přechod z jedné fáze do druhé značně ilustrovaly. Patřilo by sem například stříhání vlasů, vyhazování hraček, oholení atd. Dnes se některé prvky, které naznačují nový stav stále uchovávají, například zasnubní a snubní prstýnky, přenášení nevěsty přes práh, společná svatební hostina či přinášení dárků. Svatební hostina je Gennepem vnímána jako poslední fází přijetí, která obřad jako takový ukončuje. Tyto rituály i když se je podařilo zachovávat až dodnes, mnohdy ztratily svůj význam a jsou prázdné (Frolec, 1983, s. 22-23). Změnu stavu v současnosti ilustruje hlavně vzájemná

výměna snubních prstýnků, doprovod otce nevěsty k oltáři či přijetí společného příjmení a společné bydlení.

Svatba je Gennepem vnímána jako jedna z hlavních, a hlavně společensky vítanou součástí dospívání. Jedinec se vzdává části své vlastní svobody, přijímá práva a povinnosti manželského života a od druhého očekává totéž. Svátba patří mezi rituály spojené s dospělostí a pro tyto rituály je typické, že mají veliký vliv na celoživotní vývoj a rozvoj osobnosti jedince (Gennep, 1997, s. 119-122). V dnešní době, kdy spolu spousta jedinců žije a randí dlouhé roky před svatbou, tak tyto změny nejsou tak patrné. Přitom svatba je jeden z nejdůležitějších dnů v životě jedinců a svatební obřad je jeden z nejdůležitějších rodinných rituálů, který by se neměl vůbec odbyvat či zanedbávat (Plaňava; Pilát, 2002, s. 108-128).

3.5 Proměna manželství

Změny chování, které byly zaznamenány po pádu komunistického režimu a v 90. letech se vysvětlují dvěma způsoby. Jednou teorií je, že se jedná o reakci na sociální a ekonomické podmínky, které nastaly a zásadně se lišily od podmínek z předchozího režimu (Rychtaříková, 1995, s. 157-171). Z druhé strany jsou vysvětlovány tak, že se jedná o tzv. demografickou tranzici a že Česká republika následovala trend, který již proběhl v západoevropských zemích (Rabušič, 2001 s. 99-102). V rámci kulturní změny a orientace na západ došlo také ke změně hodnot a do popředí se dostaly takové hodnoty, které již byly v západoevropských zemích upřednostňovány několik let. Autor se zároveň domnívá, že se jedná o přirozený jev, kdy mladí lidé, takto reagují a přizpůsobují se novým podmínkám. Nové podmínky a možnosti pak souvisí s odkládáním manželství do pozdějších let. Manželství a rodina se tak stává jednou z mnoha seberealizací, které člověk může a nemusí naplnit. Mít děti a vstoupit do manželství totiž pro jedince neznamena jen vyšší náklady, ale i ztracené příležitosti, které jedinec nemusí naplnit. Manželství totiž vyžaduje investice vložené právě do fungování manželství a tím omezuje investice, který by jedinec vkládal do individuálních aktivit, náklady, které se vážou k rozvodu jsou výrazně vyšší než u případného rozchodu. Podle Dany Hamplové (2003, s. 13) vzájemná výměna investic je pro vztah velmi důležitou součástí, čím více investic lidé vkládají, tím více jsou na sobě závislí, což se odráží ve stabilitě a délce vztahu. Investice, které jsou vkládány do vztahu nejsou jen finanční, ale hlavně také emocionální. To podle Rabušiče souvisí i s nárůstem individualismu, který se váže s důrazem na individualitu a vlastní sebevyjádření. Individualismus je v západní kultuře hluboce zakořeněný, díky čemuž se západní civilizace

podle Možného těší úspěchu (Možný, 2002, s. 41). Je však jen tenká hranice mezi individualismem a rodícím se sobectvím, které se stále více vynořuje.

3.6 Manželství jako zisk

V dnešní době manželství skoro znamená společnou domácnost. Lidé se rozhodnou se vzít, až když by to pro ně znamenalo něco užitečného a měli z toho jasný vyplývající užitek. Užitek pak nesouvisí se zbožím či službami, které jsou běžně dostupné na trhu. Jedná se o komodity, které jsou nepřenositelné a jsou „vyráběny“ členy domácnosti. Mezi tyto komodity patří například společně trávený čas, prestiž, lásku, děti a další (Becker, 1974; s. 301-319).

V životě každý prochází určitými životními fázemi a je poznamenán změnami, které jednotlivé fáze přinášejí. Jedny z těchto fází jsou právě svatba a manželství. Předchozí fáze ovlivňují ty následující, například, když jedinec ukončí školu dříve, je také pravděpodobnější, že uzavře manželství dříve a v mladším věku (Arosio, 2016, s. 91–104). Životní fáze jsou do veliké míry ovlivňovány sociálním a kulturním prostředím ve kterém jedinec vyrůstá. Přejít a spojené změny s ním neovlivňují jen samotného jedince, ale celé sítě vztahů v jeho sociálním okolí.

Většina ekonomů se přiklání k názoru, že manželství je efektivní, protože se snadněji alokují zdroje. Ukazuje se, že to není tak úplně pravdivé. Zejména rozhodování o budoucnosti, nemusí být vždy zcela efektivní (Lundberg a Pollak, 2003, 153-167). V manželském životě dělají muži a ženy různá rozhodnutí, která rozhodují o směru, jak se bude vyvíjet jejich budoucnost. V jednotné domácnosti lidé sdružují své zdroje dohromady. Avšak záleží na jedincově vyjednávací síle, jak budou tyto zdroje v budoucnu využity. Například nástup na rodičovskou dovolenou a vzdání se tak větší části příjmů, značně snižuje vyjednávací sílu ženy z hlediska financí a podílu na rozpočtu. Dítě tedy má asymetrický vliv na vyjednávací sílu svých rodičů, což ovlivňuje budoucí rozhodování. Manželství ovlivňuje i zásadní rozhodnutí jako je například změna práce či odchod do důchodu, což ovlivňuje nakládání s rodinnými financemi a ovlivňuje vyjednávací sílu jedinců. Efektivitu zajistí pouze pokud jsou všichni členové v domácnosti schopni přijmout určité závazky, které se týkají budoucnosti, což v praxi příliš nefunguje.

Manželství není jen soukromou a rodinou záležitostí, ale v mnoha společnostech se jedná o veřejný akt, který s sebou přináší různá práva a povinnosti (Gallagher, 2001, s. 774-779). Ačkoli se akt vstupu do manželství napříč společnostmi odlišuje a mění, ale zároveň různé společnosti sdílí a určité podobné rozpoznatelné rysy. Vstup do manželství vytváří nové příbuzenské vztahy, hlavní aktéři sdílejí své zdroje a často bývá tento svazek naplněn potomky a jejich související výchovou. Manželství rovněž často funguje jako veřejná deklarace, určení otcovství dětí zplozených do svazku. Manželství lidé získávají nejen sociální status manžela nebo manželky, ale také vzniká oprávnění zastupovat partnera v běžných záležitostech života (Kalina, 2020, online). Manželství je zejména z hlediska žen vnímáno jako konečný úspěch v jejich vztahu (Sandfield; Percy, 2003, str. 475)

Podle inkluzivní teorie ekonomů Thortona a Frickeho (1989 dle Waite (2005, s. 88-89) je rodina sociální sítí, která je založena na kulturně uznávaných biologických a manželských vztahů. Ve velké části případů jsou rodiny zodpovědné za výrobu, distribuci a spotřebu zboží, a hlavně za výchovu a socializaci budoucích generací. V rozvinutých společnostech je rodina spotřební jednotkou, která má zcela jistě svá práva, ale i povinnosti. Jejím hlavním úkolem je podpora mladých, ale následně i starých lidí. Obecně také platí, že lidé v manželství produkují a shromažďují více majetku. Sociální a ekonomická podpora partnera má také vliv na celkové zdraví člověka. V současné době se řeší témata, zda manželství je možné jen mezi dvěma lidmi různého pohlaví.

4 Empirická část práce

4.1 Vývoj manželství

Začátkem 20. století se střetávaly dva různé proudy smýšlení. Moderní městský a tradiční venkovský, kam se moderní myšlenky venkova zatím jen stěží dostávaly. Moderními mravy typickými pro město byl venkov šokován. Ve městě se koncem 19. století začaly šířit feministické myšlenky sufražetek, které zastávaly mimo jiné i volný svazek. Tento volný svazek měl pro ženu znamenat více svobody a zbavit se tak téměř otrockého postavení v tradičním manželství té doby. Ženy si přály svazek, který jim neubere na právech v manželství, ale upustí na podmínkách, kvůli kterým byla žena v manželství muži podřízena. Rozvolnění nenapomohly pouze feministické myšlenky, ale i rozvoj antikoncepčních pomůcek a objev penicilinu, který pomohl s léčbou pohlavně přenosných chorob. Příhodné tedy byly volné svazky před manželstvím umožněné i pro ženy a manželství mělo být odloženo až na pozdější věk, což ovšem neřešilo situaci týkající se dětí. Bohužel ani volný svazek pro ženy té doby neznamenal nezávislost, žena byla stále podřízena, a to zejména z důvodu finančního. Takže nejdříve bylo nutné vyřešit tuto problematiku (Bologne, 1997, s. 263).

Po druhé světové válce lidé uzavírali hojně manželství v mnohem nižším věku než dříve, jednalo se o období tzv. zlatého věku manželství (Festy, 1980, s. 311-315). Což platilo pro celou Evropu. V 60. letech už ovšem došlo ke změně, zatímco v západní Evropě docházelo k pomalému zpomalování, bývalé země východoevropského bloku včetně Československa tento trend nezaznamenali. Demografický model ve východoevropském bloku byl velmi podobný, a to zejména v důsledku sociálních podpor manželství a rodičovství ze strany státu. Lidé vstupovali do manželství v mladém věku a pouze asi 5 % jich zůstávalo dlouhodobě svobodných. Preferovány byli zejména rodiny se dvěma dětmi (Pavlík, 2002, s. 23). Koncem 60. let přes 90 % mužů i žen alespoň jednou vstoupilo do manželství. Sňatek byl v polovině 70. let uzavírán z kraje kolem 20. věku. Příchod komunismu změnil celkovou představu o rodině a uzpůsobil k vlastní představě. To, co dříve bylo intimní se najednou mělo stát kolektivním (Možný, 1999, s. 16). Napomohlo k tomu například vyvlastnění rodinných statků a podniků a zbavil tak rodinu vlastní ekonomické samostatnosti a suverenity. Nové uspořádání rodiny probíhalo pomocí asimilace. Ženám bylo nabídnuto vymanění se z nekonečné práce v domácnosti a větší ekonomická nezávislost, podnikatelům, jako mnohdy živitelům rodiny byla slíbena jistota stálého

výdělku a pro zemědělce více volného času (Tamtéž). Přijetí této ideologie se zamlouvalo zejména mladým párům v padesátých letech. Propaganda týkající se rodiny pak byla lidem předávána skrze výchovu, ve školách či srze veřejné sdělovací prostředky (Možný, 1999, s. 71). Zároveň, ale díky poměrně mírné liberální legislativě rostla i rozvodovost (Tuček; Kuchařová, 2000, s. 111)

V roce 60. letech 20. století bylo manželství a zejména mateřství a rodina vnímány jako základní články společnosti, které bylo potřeba ochraňovat. Dokonce to bylo v podobném znění zakotveno v Ústavě a v Zákonu o rodině z roku 1963 (Kučera, 2001, s. 2-3). Ovšem realita rodiny a manželství za těmito ideály poněkud pokulhávala. Dokonce bylo zpočátku uvažováno, zda by rodina neměla úplně zaniknout a výchova dětí v rodině by byla nahrazena výchovou kolektivní. Z důvodů pochyb o budoucnosti rodiny byla zpočátku pozastavena i nová výstavba nových bytů, a to téměř na 20 let. S výstavbou nových se započalo až kolem roku 1970, v této době již ale chybělo téměř 200 tisíc bytů pro mladě rodiny. Příznivější situace rodiny nastala až na přelomu 60. a 70. let, kdy se začal zvyšovat příspěvek na porodné, prodloužila se placená rodičovská dovolená, manželské půjčky a další. Začala být prosazovány pronatalitní a prorodinná politiky, a to zejména v důsledku snahy uklidnění obyvatelstva po okupaci, která byla odstartována 21. 8. 1968. Pronatalitní politiky 70. let 20. století s sebou přinesly silnou populační vlnu. Děti narozené v této době jsou označovány jako tzv. Husákovy děti, podle Gustava Husáka tehdejšího Generálního tajemníka ÚV KSČ a od roku 1975 prezidenta ČSSR (Kučera, 2001, s. 2001).

4.2 Svatba, manželství a rodina před rokem 1989

Komunistický režim ovlivnil snad všechny sféry života lidí a ani manželství a svatba nebyla výjimkou. Kryšpínová a Balvínová se touto tematikou zabývaly ve své práci skrze orálně historické rozhovory. Nový režim ovlivnil značnou část každodenního života obyvatel a stejně tak i rituály, které v předchozí době byly spíše církevní záležitostí. Vliv politiky na osobní život by velmi značný, přispěl k tomu i zákon z 50. let, který nařizoval povinný civilní sňatek. Dle autorek civilní sňatek ovlivnil i charakter samotné svatby, který se odrážel například na oblečení, slavnostní šaty byly vyměněny za jednodušší kostýmky. Změnila se i celá představa o manželství, romantické představy přecházely k představám politickým. Rodina, a tedy i manželství znamenalo součást budovatelského ideálu ve společnosti, což se promítlo i do proslovů o manželství a charakteru obřadu. Dalo by se říci, že byla snaha o proměnu manželství, z něčeho romantického a intimního na kolektivní

záležitost, která měla sloužit k budování státu. V rámci tohoto byl vyvíjen tlak na mladé lidi, aby vstupovali do manželství, protože tzv. soužití na hromádce nebo nemanželské děti nekorespondovaly s tehdejšími normami a ideály ve společnosti, který tehdejší režim lidem vnucoval. Z výzkumu autorek však vyplývá, že se lidé snažili z těchto představ a ideálů u svateb vybočit, ale tuto snahu jim značně komplikoval nedostatek nekonformního zboží v důsledku likvidace soukromého podnikání. Svatební sortiment byl nedostatkovým a uniformním zbožím. V té době si pak podle výpovědí narátorů a narátorek, nevěsty připadaly krásné, i když ve srovnání s dnešní dobou měly pouze obyčejné květiny a šaty.

Narátoři a narátorky ve studii často zmiňovali, že velmi častým důvodem ke sňatku bylo těhotenství. A pokud tomu tak nebylo, nevěsty často zdůrazňovaly, že se berou z lásky, aby se vůči častému sňatku kvůli těhotenství jasně vymezily. O četnosti těhotenství ještě před svatbou svědčí i studie Ludmily Fialové, která uvádí že až 60 % dětí bylo v 70. letech 20. století narozeno v době kratší než devět měsíců po svatbě. Což mělo zapříčinit rozvolnění mravů, ale zároveň tlak společnosti, která stála proti umělému přerušení těhotenství. Zvláštní je to, že nebylo nic neobvyklého vdávat se již těhotná, ale zároveň se nevěsty své těhotenství před svatbou snažili před okolím skrývat. Typické pro tuto dobu bylo se vdávat v celkem brzkém věku, přičemž důvody brzkých sňatků byly často pochopitelně z praktického důvodu. Možnost vlastního bydlení a osamostatněním totiž často přicházela až po sňatku, a to v důsledku bytové situace v Československu (Balvínová; Kryšpínová, 2010, online)

V důsledku socialismu v Československu se lidé upnuli na rodinu, protože to byla často jediná možnost nějaké seberealizace. Manželství navíc bylo často nejsnazší cestou, jak se osamostatnit a odstěhovat od rodičů (Kreidl; Moravcová, 2014, s. 101-122). Tehdejší režim výrazně ovlivnil i podobu samotného obřadu. Kvůli tlaku vymizely svatební tradice, které se vázaly k těm náboženským, například oslava zasnub, svatební přípravy i samotný průběh svatby a celého obřadu. Zároveň se kvůli strachu a udavačství z veřejné a otevřené události stala spíše událost soukromá, která se slavila v okruhu neblížeší rodiny (Balvínová a Kryšpínová, online).

Tehdejší tajemnice na ministerstvu práce sociálních věcí ČSSR Vlasta Brablčová (1977, s. 27) zmiňuje, jak byla tematika rodiny a manželství pro tehdejší režim velmi aktuální, tato problematika byla také například zásadní pro XV. sjezd KSČ. Vzpomínala se zde důležitost rodiny a její vliv na morálku a upevňování socialistického společenského

života. Tento sjezd zajistil v rámci podpory rodiny – zvýšení podpory pro narozené děti, štedřejší mateřský příspěvek a půjčky pro mladé manžele. Především za účelem podpory rodiny, reprodukce a výchovy. V důsledku těchto změn došlo ročně k populačnímu růstu až o 50 tis. narozených dětí více. Půjčky pro mladé rodiny byly zavedeny k 1.3.1973 a do dvou let této možnosti využilo až 450 tisíc mladých manželů. Kvůli této podpoře došlo také k nárůstu počtu nově uzavřených manželství a o to až o 17 %. Ročně bylo podle (Štekera, 1974 dle, [Brablková (1977, s. 34)]. ČSSR vydávala na podporu manželství a rodiny kolem 27 miliard korun za rok. Prostředky státu, jakými chtěl dosáhnout populačního vývoje byly tři. Za první sociálně ekonomické – tedy již zmíněné příspěvky, za druhé výchovné, kdy se k zodpovědnému rodičovství děti učily již na základních školách a za třetí náhradní rodinná péče.

Mezi roky 1966–1967 se uskutečnil výzkum *Průzkum mladých manželství na venkově*, který měla na starost Státní populační komise. Bylo zde například zjištěno, že k navazování vážných známostí, které končí sňatkem přistupují ženy v 18 letech a muži pak ve 21 letech. Každá čtvrtá nevěsta ve městě již očekávala v čase svatby potomka a na vesnici tomu tak bylo u každé páté nevěsty. Dle výzkumu až třetina manželských párů neměla ponětí, co manželský život představuje. Z výzkumu také vyplývá, že o antikoncepci a sexuální výchově byli informovaní spíše muži, oproti tomu ženy na tom byly o poznání hůře, až čtvrtina neměla před svatbou například o antikoncepci vůbec ponětí (Brablková, 1977, s. 37-45).

Sňatečnost se podle Kučery a Fialové (1996, s. 93-111) udržovala na příznivé úrovni, lidé se brali poměrně mladí a taktéž brzy zakládali rodiny. Sňatečnost dle ČSZO dosahovala 95 % až do roku 1990.

4.1.1.1 Mladá manželství v Československu

Výsledky pochází z výzkumu prováděného Státní populační komisí, který byl zahájen v roce 1963 ve městech a v roce 1964 na venkově. Ve městě byl zaznamenán průměrný věk vstupu do manželství u mužů kolem 23 let a u žen to bylo zaznamenáno kolem 20 věku. Před vstupem do sňatku trval partnerský vztah přibližně 18 a půl měsíce (Švarcová; Prokopec, 1969, s. 496–507). Dle výzkumu vážnou známost měly dívky od 18 let a muži od 21 let. Rozdíly jsou patrné z hlediska vzdělání a sociálního statusu. U dělnických rodin se

věk je délka známosti před uzavřením sňatku menší. Přes 50 % žen a kolem 30 % mužů uvádí, že předmanželský styk provozovali pouze se svým budoucím manželským partnerem. Při nechtěném otěhotnění pak podle výzkumu lidé raději volí urychlení sňatku, což se promítlo i ve skutečnosti, že spousta mladých mužů vstoupila do manželství ještě před nástupem do vojenské služby. Výzkumem bylo také zjištěno například to, že spousta nechtěných těhotenství byla částečně způsobena nedostatečnou informovaností mladých lidí z hlediska sexuálních záležitostí například jako je používání antikoncepce. Ze zjištění vychází, že až každá pátá manželská dvojice vstupovala do manželství neinformována, každá čtvrtá žena před svatbou neznala žádnou antikoncepční metodu. Podle výzkumu mladí lidé při rozhodování o vstupu do manželství téměř neuvažují o ekonomické a materiální otázce, přitom do manželství vstupovali s téměř nulovou finanční rezervou či jiným materiálním zajištěním. Kolem 59 % snoubenců počítalo s tím, že nadále budou bydlet u rodičů a až jedna čtvrtina počítala s tím, že budou prozatím žít odděleně, se samostatným bytem mohlo počítat pouhých 20 % novomanželů. Za tím, že se lidé moc nezajímali o materiální zajištění může hlavně všeobecné přesvědčení o tom, že se o novomanžele společnost postará. Podle autorů studie mladí vstupují do manželství bez jakýkoli obav a skoro zcela bezstarostných, což potvrdilo až 60 % respondentů. Dle autorů došlo k určitému posunu oproti předchozím generacím z hlediska představ o roli ženy v domácnosti, až 85 % respondentek uvedlo, že počítá s dělbu práce. Mladé ženy začaly požadovat dělbu práce v domácnosti i v péči o potomky, hlavně v důsledku toho, že byly vychovávány zejména jedním směrem, a to přípravou na budoucí práci a příprava na starost o domácnost už relativně pokulhávala. Podobné výsledky vykazoval i výzkum z roku 1973 476 manželství, který byl prováděn i pracovníky katedry aplikované sociologie filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Z výzkumu populačního klimatu ČSSR z roku 1981 se ukázalo, že získání státního bytu je pro mladé mnohem lehčí než u předchozích generací, byty se ovšem často nacházeli v sídlištích, jejichž občasná vybavenost byla zatím značně nevyhovující.

Socialistický režim považoval manželství a rodinu jako základní stavební kámen (Švarcová; Prokopec, 1969, s. 496–507).

Z předchozích zjištění vyplivalo, že lidé mnohdy do manželství vstupují velmi mladí a nepřipravení, což v budoucnu způsobuje značné problémy (Hajná, 1985, s. 220-221). V roce 1978 tak ministerstvo práce a sociálních věcí společně s ministerstvem školství

uspořádalo konferenci, která měla stanovit komplexní systém ohledně výchovy k manželství a zodpovědnému rodičovství. Jedním z hlavních cílů bylo pořádání vzdělávacích akcí a začlenit výchovu k rodičovství přímo do učebních osnov, což mělo potlačit tzv. nežádoucí jevy, které se ve společnosti vyskytovaly. Neúplné nebo jinak narušené rodiny, podle socialistického režimu neplnily svoji sociální funkci, což byl problém, který bylo potřeba řešit. Dle tehdejšího režimu tyto skutečnosti volávaly sociální tenze, což vyžadovalo preventivní zásah do sociální politiky státu.

V 70. letech 20. století byly československým socialistickým režimem prováděny různé sociální reformy, a to zejména pronatalitní, které měly zajistit, aby se rodilo více dětí, nejlépe více dětí do manželství. Protože úplná rodina byla považována za základní stavební kámen tehdejšího socialistického státu (Frejka, 1980, s. 65-71). V této době byly například zvýšeny rodičovské příspěvky na péči o dítě, a to zejména o druhé a třetí. Mateřská dovolená, která dříve trvala 18 týdnů byla zvýšena na 26 týdnů. V roce 1971 se pak zdvojnásobila výše příspěvku porodného, a to z 1000 Kčs na 2000 Kčs. OD roku 1973 byly zároveň poskytovány tzv. novomanželské půjčky, které byli poskytovány manželům do 30. let a byly nízko úrokové, půjčky měli zejména sloužit na výbavu nového bydlení, což mělo usnadnit a podpořit založení rodiny. Do těchto nových politik bylo investováno až 10 % z vládního rozpočtu, což hodnotami odpovídalo tehdejším vyspělým státům. Činil-li průměrný příjem rodiny v Československu v 70. letech 30 000Kčs za měsíc, tyto opatření například pro tříčlennou rodinu znamenala, že si skrze ně může polepsit svůj příjem až o 10 000 Kčs, což v této době nebyla zanedbatelná částka.

Podle průzkumu z roku 1972 byla za nejvýznamnější opatření považováno prodloužení mateřské dovolené. Až 80 % dotázaných respondentek uvedlo, že tuto výhodu v budoucnu využijí. V průběhu roku 1973 se ukazuje, že až 75 % žen prodloužené mateřské dovolené doopravdy využilo. Během let 1973–1976 se počet žen na mateřské dovolené znásobil až 2,4x. Půjčky pro novomanžele se rovněž osvědčily, mezi lety 1973-1976 bylo poskytováno až 160 000 půjček ročně. Těchto půjček využilo přibližně tři čtvrtiny domácností, které na to měli nárok.

Svatba a manželství bylo ve společnosti vždy velmi důležité a zejména bylo i předmětem mnoha demografických výzkumů, protože odrážejí socioekonomický stav ve společnosti. Čím více prostředků k založení domácností mladí lidé získali, tím více sňatků bylo uzavřeno. V ekonomických recesích se ukazuje, že akumulace prostředků potřebných k založení domácnosti je složitější, což má za důsledek i úbytek nově uzavřených sňatků.

Prodlužuje se zejména doba mezi začátkem pracovního života a začátkem rodinného života. Období socialismu lze označit jako „zlatý věk“ rodiny a manželství, protože byly považovány za základní kámen státu a režimu a byly podporovány různými způsoby (Fialová, 2007, s. 37-48).

Během tzv. normalizace byl silně prosazován pronatalismus. Pronatalismus je jakási politická snaha, jejíž cílem je podpoření polezení dětí ve společnosti. Protože ženy rodí děti, byly často cílem těchto pronatalistických politik. Příkladem těchto politik je například placená rodičovská dovolená, příspěvky, přístup k antikoncepci či interrupci a další. Tyto politiky byly zaváděny zejména v 60. letech 20. století jako reakce na sníženou plodnost (Hašková; Dudová 2020, s. 627-648). Plodnost ovšem nebyla podporována u všech obyvatel a byla značně selektivní. Jednou z vyloučených skupin obyvatel byli například Romové. Romské ženy měly například zdarma antikoncepci a měly povolené interrupce, zároveň se nyní dostává na povrch jejich nedobrovolná sterilizace. Ženy v Československu byly považovány buď za pozitivní zdroj, který produkuje lidský kapitál anebo za nežádoucí zdroj pro budoucí lidský kapitál. Jedním z pronatalistickým opatřením bylo například v 70. letech příspěvek pro matky, které měly minimálně dvě děti, což mělo sloužit pro podporu porodnosti, ovšem příspěvky nad čtyři děti byly naopak velmi nižší, což bylo opatření, které rovněž směřovalo proti Romům. Záměrně také byly potlačovány různé feministické a ženské spolky, které by mohly vzbuzovat touhu po svobodě, což by mohlo uškodit pronatalistické politice.

Intimita podle socialistických idejí v Československu měla správně patřit pouze do manželství. Intimita bylo něco jako soukromé podnikání, jedna z mála možností, kde bylo možné uskutečnit svou seberealizaci. V 50. letech byli ženy a muži vnímáni jako sobě rovní a ideálem bylo, aby se seznámili v heterosociálních kolektivních pracovních příležitostech a poté uzavřeli manželství. V 70. letech ve znamení reformu ovšem představa rovnosti žen opět utrpěla (Lišková, 2016, s. 211-235). Během normalizace muži a ženy dále pokračovali v práci, ovšem očekávalo se, že vlastní seberealizaci uskuteční doma. Láska byla vnímána jako pouto, které je úzce a výlučně spjata s rodinou. Strategií v 70. letech bylo vrazit klín mezi veřejnou a soukromou sférou tak, aby lidé ztratili zájem o politický život a soustředili se pouze na rodinný život. Dalo by se hovořit o tzv. privatizaci rodiny. Cílem bylo, aby společnost byla spokojená, atomizovaná, a hlavně snadno ovladatelná.

Možnost realizovat se byla české rodině vrácena s politickou a ekonomickou transformací v 90. letech (Mareš a Možný, 2005, s. 67-90). Ovšem závislost rodiny na

institucích je v české společnosti stále velmi citelně znatelná. Po změně režimu rozhodnutí vdát se, kvůli nárůstu nových příležitostí a možnosti nových životních drah, ztratilo částečně na atraktivitě. Nástup spotřebních příležitostí ovšem adekvátně nerostl s kupní silou, čímž náklady na rodičovství prudce s otevřením ekonomiky prudce vzrostly.

4.3 Svatba, manželství a rodina po roce 1989

Přelom 20. a 21. století přinesl mnoho změn v mnoha zemích a stejně tak i v České republice. K zásadním změnám patří například změny týkající se hlavně rodinného a reprodukčního chování. Změny v demografickém a reprodukčním chování jen kopírovaly změny, ke kterým postupně docházelo v západní Evropě již dříve, západní Evropa zažívala tento trend již o 10-20 let dříve. Pád režimu tyto jen změny urychlil (Pavlík, 2002, s. 6-10). Podle sociologa Ladislava Rabušice (2001, s. 221-235) došlo k transformaci společnosti a následně k demografické změně. Došlo ke změně napříč všemi spektry, bylo tedy zcela jisté, že tyto změny znamenaly změny i v uspořádání ve společnosti. V rámci těchto změn došlo ke změnám hodnot, a to zejména u mladých lidí narozených v 70. a 80. letech minulého století. Kolektivismus propagovaný minulým režimem vystřídal hlavně smýšlení přicházející ze západu a tím byl individualismus. Tyto změny se pak zcela jistě promítly i do partnerských vztahů. Do popředí se dostala seberealizace, například skrze vzdělání a zakládání rodiny se odsouvá na pozdější věk. Odkládání zakládání rodiny je taky následek ekonomické změny ve společnosti a strach z nezaměstnání. Tento tlak pak vede nejdříve k profesní realizaci a k ekonomickému zajištění a poté až k založení rodiny. Toto reprodukční chování značí přechod České republiky ke strategiím lidí v moderních státech. Sňatečnost se po roce 1989 výrazně snížila. Počet sňatků v roce 1989 pohyboval okolo 81 tisíc, v roce 2000 jich již výrazně ubylo a počet sňatků byl něco málo okolo 55 tisíc (Hamplová, 2003, s. 11). Odkládání mateřství a sňatek také souvisel s informovaností o antikoncepčních metodách a s rozšířením hormonální antikoncepce, která umožnila ženám větší kontrolu. Zároveň možnost vlastní realizace, ať už rozšířením vysokých škol či s možností odcestovat do zahraničí (Fialová; Kalibová, 2010, s. 145). V roce 1990 se však došlo k výrazné intenzitě nárůstu sňatečnosti, a to o více než 10 tisíc uzavřených manželství více než v roce předcházejícím, a to zejména proto, že vláda vyhlásila, že do jednoho roku bude zrušená výhodná tzv. pro sňatková politika (Fialová, 2007, s. 39).

S rozšířením trhu a dalších možností vzrostla i pracovní konkurence, což nutně muselo vést k větší kvalifikaci, ať už skrze vzdělání ve škole, tak skrze pracovní zkušenosti.

Delší studium a budování kariéry ovšem mnohdy znamená odsouvání manželství a mateřství na později. Státní podpora studentských manželství a jiné sociální podpory byly již minulostí, navíc bytová situace tomu také moc nenapomáhala. Na začátku 90. let dostudovala vysokou školu sedmina tehdejších mladých, koncem 90. let už počet odpovídal jedné pětině (Pavlík, 2002, 7-12). Mládí a dospívání se tímto značně prodloužilo, mnoha mladých lidí, déle studovalo a déle bydlelo či bylo podporováno ze strany rodičů. Tyto změny chování se pak reflektují do celkového populačního růstu a ovlivňují strukturu složení obyvatelstva, která dále ovlivňuje celý sociálně ekonomický vývoj země.

Tabulka 2 Vývoj počtu uzavřených sňatků

Rok	Počet uzavřených sňatků
1973	99 518
1977	93 011
1981	77 453
1984	81 714
1987	83 773
1989	81262
1991	71 973
1999	53 523
2004	51 447
2009	47 862
2013	43 499
2017	52 567
2019	54 870
2020	45 415

zdroj: Podle dat ČSÚ (Století v číslech – sňatky a rozvody), vlastní zpracování

Během devadesátých let se utvořili dvě skupiny lidí, první skupinou byli lidé, kteří stále preferovali model sňatku a pořízení v nižším věku a druhá skupina, která kvůli novým

možnostem, ale zároveň nejistotě tento svazek odsouvala (Kučera, 2000, s. 75). Od roku 1992 docházelo ke konstantnímu snižování počtu manželství. Zatímco v roce 1989 činil počet svazků 81 000 o čtyři roky později počet svazků činil pouze 43 499. Od roku 2004 až do roku 2007 došlo k mírnému zvýšení počtu sňatků (Rychtaříková, 2008). Od roku 2007 však křivka až do roku 2013 byla opět v poklesu, ke zlomu došlo až v roce 2016, od té doby sňatečnost opět roste (ČSÚ, 2020).

Po prudkých změnách, které nastaly v oblasti manželství a rodiny v 90. letech v důsledku boomu nových příležitostí a možností se situace pomalu ustaluje. Více jak polovina lidí starších 20 let žije v manželství, lidé ovšem vstupují do manželství o něco později. Přístup k manželství a rodině se ovšem oproti předchozím generacím příliš nezměnil, posunula se jen věková hranice v důsledku budování kariéry a seberealizace. Společnost je také více tolerantní, což vede ke vzniku nových rodinných uspořádání, která nejsou manželská (Macek; Vaníčková 2007, s. 446-450).

V pozdních 90. letech začala mít společnost jisté obavy z vývoje populačních trendů, které nastaly po roce 1989. Devadesátá léta by se totiž dala charakterizovat jako depopulační a rodina čelila krizi. Porodnost a sňatečnost výrazně začala klesat, a naopak začala stoupat rozvodovost (Rabušič, 1996, s. 30-41). Ve společnosti zaznívaly i obavy ohledně osudu českého národa ve spojitosti s jeho úpadkem a vymíráním. Podle Rabušice (1996) se ovšem rozhodně nedá mluvit o úpadku rodiny nýbrž, že stav společnosti spíše, než na úpadek ukazoval na změny ve společnosti, které přirozeně probíhaly v návaznosti na rozvoj. Snížil se i počet dětí připadající na jednu domácnost, počet pořizovaných dětí se ustálil na dvou. Navíc podle Rabušiče (1996, s. 40) v demokratických společnostech neexistuje žádný způsob, jak ovlivnit pronatalní chování lidí. Výzkum činností ponatalitních politik navíc ukazuje, že se tyto aktivity neseťkávají s přílišným úspěchem. Nízká plodnost ovšem s sebou přináší i například stárnutí populace (Fialová a kol), 1997, s. 94-110). Podle Fialové a kol. (1997) ovšem odkládání manželství a s tím souvisejícím pořízení potomků nelze odkládat do nekonečna, protože přece jen nejde jen o individuální volbu, protože tato volba je ovlivněna zejména biologicky. S tím, jak se demokratizovala společnost stala se více sociálně mobilnější. S více možnostmi a příležitostmi se společnost stále více různorodější, typickým příkladem jsou různé životní cíle a pluralita názorů. Což se projevilo i na vůli

uzavření sňatku. Lidé už kvůli vstupu do manželství nečelí sociálnímu tlaku, ale záleží spíše na důvodech osobních a emocionálních.

Velký význam má hlavně změna životních podmínek a drah žen, které mají více možností, a to se odráží na celkové struktuře rodiny (Fialová a kol.), 1997, s. 109). Oslabení manželství a preference nerodinného samostatného bydlení jsou z několika ze znaků druhého demografického přechodu (Sobotka a kol., 2003, s. 249-256) Každý přechod souvisí s logickou posloupností jednotlivých logických fází, jedna fáze předchází té druhé (Van de Kaa, 1989 dle, [Sobotka, 2003, s. 251)

Podle Tučka a kol. (1998) došlo v 90. let k tomu, že názory na manželství a rodinu se značně rozkolísaly k čemuž přispěly změny otřásající celou společností, postupně by však mělo dojít k názorovému ustálení a k vyhranění názorů (Tuček, 1998, s. 46-51). Za poměrně krátkou dobu se kvůli hospodářské změně začala přetvářet demografie a v Československu byla jedna z nejnižších porodností v porovnání s ostatními postsocialistickými zeměmi (Štípková, Kreidl 2012, s. 123).

Manželství dnes podporují spíše páry, které mají rodiče či prarodiče, kteří se nerozvedli, mladí lidé, tak považují jejich život a manželství za šťastné (Hamplová, 2002, s. 11) Manželství je zatím stále silně spjata s rodičovstvím, mnoho párů stále upřednostňuje přivést nového potomka ideálně do manželství. Manželství pak není cílem, ke kterému lidé směřují, ale spíše prostředek či nástroj pro naplňování dalších potřeb. Podle Paloncyové (2002, s. 17-23) si mladí lidé zodpovědnost spojenou se vstupem do manželství a pořízení rodiny uvědomují a snaží se k tomu přistupovat zodpovědně. Za nejdůležitější věci před vstupem do manželství a pořízení rodiny považují mladí lidé vlastní finanční nezávislost a podpora rodiny se odsunula až k posledním možnostem.

Profesorka na rodinou politiku Ann-Zofie E. Duvander (1999, s. 698-717) zmiňuje, že pro výběr vstupu do manželství je důležitá jak ekonomická, tak sociální stránka. Z ekonomického hlediska je důležitá stabilita, ať už se stálou prací nebo s tím související finanční zajištěností. Zároveň ze sociálního hlediska jedinci uplatňují své zážitky a zkušenosti ze svého dětství či adolescence. Odkládání pořízení potomků, však podle Sirovátky (2003, s. 39) neznamena to, že by lidé děti vůbec nechtěli. Přání pořídit si dítě v

české společnosti stále přetrvává, a to zejména kvůli emocionální zkušenosti, kterou s sebou pořízení potomka přináší. Pořízení potomka s sebou sice přináší příjemný emocionální zážitek, ale zároveň také přináší omezení příležitostí, například pracovních, a to zejména pro ženy. Podle Možného (2008, s. 147) není až tak důležité legitimní manželství, jakožto rodičovství a společná participace na výchově potomka. Rodičovství je nezbytné pro vývoj jedince a nezáleží až tolik na tom, zda jsou jeho rodiče svoji nebo nejsou.

Pokles sňatečnosti a odkládání založení rodiny podle Prudkého (2009, s. 273-276) zcela jistě souvisí s pro měnou hodnot s poklesem náboženských hodnot a celkovým úpadkem náboženství. Proměna hodnot v České republice, jak už bylo zmíněno kopíruje vývoj západních evropských zemí, ale na rozdíl od vývoje v evropských zemí si můžeme v České republice všimnout většího poklesu hodnot politických, občanské angažovanosti, hodnot rodinných a náboženských. Což je podmíněno, čím dál větší honbou za vlastním štěstím/ hédonismem.

Instituce rodiny se v průběhu času zásadně proměnila. Vznikají nové formy soužití, proměňuje se skladba, obsah vztahů, způsobu života a rodiny (Sýkorová, 2009, s. 43). Přístup dnešních lidí k manželství a rodině se výrazně liší od přístupu lidí předchozích generací, což ovlivňuje větší spektrum rodiny a mezigenerační vztahy. Rozdíly jsou vnímány v životních drahách, v životním přístupu, prioritách a hodnotách. Například rozhodnutí mít děti, je bráno jako samozřejmost a jaká si norma, která do rodiny patří. (Rabušic, 2001, s. 207-213). Morální norma vstupu do manželství a pořízením dítěte byla nahrazena soukromou morálkou, manželství a rodina přestaly být veřejnou institucí, ale staly se soukromou záležitostí.

Ačkoli rostoucím počtům nesezdaných soužití, manželství je stále mladými vnímáno jako nejsprávnější forma soužití. Což ukazuje i to, že nesezdané soužití je vnímáno jako spíše jakýsi předstupeň manželskému soužití. Podle Fialové (2010, s. 143) s dlouhodobým nemanželským soužitím počítá do budoucna pouhá desetina lidí. Kohabitace je spíše předstupněm k opravdovému manželství. Je to způsob, jak si předem ověřit určitou kompatibilitu partnerů, jak spolu zvládnou vést společnou domácnost. Kohabitací lze podle partnerů předem otestovat kvality či nedostatky partnera či celého vztahu (Hamplová, Pikálková, 2002, str. 374).

Podle Giddense (2012, s. 68-72) dnešní mladí lidé vkládají do vztahů až nereálná očekávání a idealistické představy, které souvisí s osobní realizací a honbou za štěstím, což častokrát vede k rozvodům. Lidé si zidealizovávají manželství svých rodičů či prarodičů, které ovšem až tak dokonalé, jak je vnímají, také nebyly. Giddens také zavádí nový termín *pure relationship*. Což v překladu znamená čistý vztah. Čistý vztah je sociálním vztahem, kde každý jedinec v páru má vlastní důvod, proč v takovém vztahu setrvávat. Párování již tak není o nalezení toho pravého, ale o nalezení emoční vazby, která trvá tak dlouho, dokud to obou z páru vyhovuje.

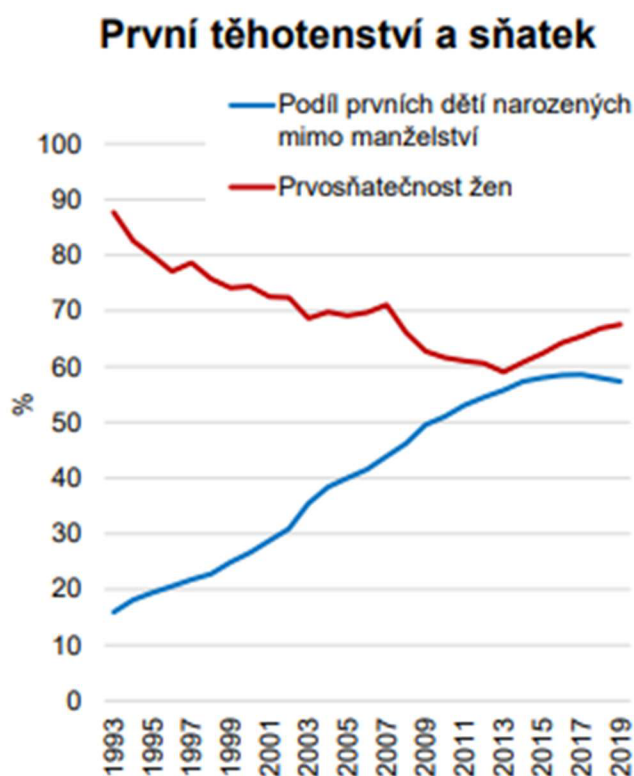
Podle Petra Šmolky (2002, s. 49) za růstem nesezdaného soužití a s tím souvisejícím nárůstem dětí narozených mimo manželství souvisí to, že manželství se stalo méně výhodným. Změna zákonů a daní prostě manželství nad nemanželským soužitím značně znevýhodňovala. Z hlediska financí se tak vyplatilo žít na tzv. psí knížku. Vstup do manželství dnes souvisí hlavně s vnímáním jedince a nikoli s vnímáním společnosti jako to bylo dříve. Záleží na psychickém a socioekonomickém stavu jedince. Jelikož stát dnes oproti minulému režimu nezajišťuje téměř žádné jistoty, ať už se jedná o bydlení nebo zaměstnání, je na samotném jedinci, aby se o sebe postaral a zajistil zázemí pro budoucí rodinu, což vyžaduje nějaký určitý čas, čímž se vstup do manželství a zakládání rodiny odkládá. Nesezdané soužití navíc více umožňuje realizovat individuální požadavky a více se soustředit na sebe. Chaloupková (2010, s. 376-385) zmiňuje pojem de-standardizace, který vztahuje k životním drahám jedinců. Nejvíce rozdílné životní dráhy jsou zaznamenávány u lidí kolem 25. věku. Zatímco ve věku 20 let ještě většina lidí nežije v trvalém partnerství, již o 10 let většina lidí většinou tranzicí již prošla a dochází k ustálení. Ačkoli se posunuje věk naplňování jednotlivých drah neustále posouvá, jednotlivé životní dráhy si zachovávají nějakou určitou posloupnost.

V souvislosti s rozšířením možností vzrostla i obrovská nejistota a obavy z budoucnosti a manželství stále poskytuje určitou jistotu a pocit zázemí, které je v moderním nejistém světě důležité (Beck a Beck-Gemstain, 2004). Nejdůležitější je najít rovnováhu mezi rozvíjením samotného já a individualizací a zároveň být schopen součástí trvalého svazku s někým, kdo též prochází individualizací a sladit své zájmy. Důležité je tedy skloubit a harmonizovat jednotlivé životní dráhy, jednotlivě je rozvíjet, ale zároveň respektovat a pečovat o tu společnou. Rodina je pak něco, co znesnadňuje individualizaci, naopak přisuzuje role a očekávání (Sullerotová, 1998, s. 67). Navíc vstup do manželství už není

nutně spojen se vstupem do dospělosti jako tomu bylo dříve. V životních drahách jedince se posouvá do pozdějšího věku a již není ničím podmíněno. (Rabušič, 2001, s. 41).

Podle Maliny a kol. (2015, online) současná rodina odpovídá hodnotám, které jsou nastavené v dnešní moderní společnosti. Patří sem hlavně již výše zmíněná individualizace,

Obrázek 1 Pořízení potomka versus první sňatek

Zdroj: ČSÚ – Výroční zpráva (2020), online

tedy zaměřování se na uspokojování potřeb jedince po vzoru v západních civilizacích. S tím související i nízká stabilita manželských vztahů a vysoká rozvodovost, jakmile jedinci nejsou spokojeni, tak ze vztahů utíkají. Přestože je odchod z manželství tak častým fenoménem, potřeba sdílení života s někým je natolik silná, že se navazují vztahy nové, čímž autor potvrzuje velmi častou tzv. sériovou monogamii. Dalšími typickými charakteristikami jsou odkládání vstupu do manželství do pozdního věku a zároveň odkládání pořízení si potomků. Moderní manželství a rodina však stále vykazují nejméně dvě funkce totožné s rodinou tradiční, a to funkci biologickou a sociální (Simota, 2005, online).

4.1.2.1 Růst mimomanželských uspořádání

Na přelomu tisíciletí byly zaznamenán vyšší růst nemanželských soužití a s tím i růst narozených nemanželských dětí (Chaloupková, 2011, s. 30-39). Potomek či nesezdané soužití ovšem neznamená odmítání manželství, často je totiž plánování potomka a svatby plánováno současně. Nesezdané soužití pak není vnímáno jako jaká si alternativa pro manželství, ale spíše jako přípravná fáze na manželství. Akceptace společnosti ohledně dítěte před svatbou se ukazuje i ve statistikách. V 80. letech se vdávalo až 60 % těhotných nevěst v roce 2006 tento počet klesl ke 30 %. Podle socioložky Jany Chaloupkové (2011) vstoupila do manželství necelá 1/3 matek po narození prvního dítěte. Růst počtu dětí, kteří se narodí mimo manželství je pravděpodobně jen odrazem toho, že se prodlužuje doba nemanželského soužití.

Nesezdané soužití není vnímáno nijak negativně, jako tomu bylo za normalizace, ale zároveň manželství není vnímáno jako zbytečnost (CVVM, 2017, online). Podle Možného (2006, s. 255) se rodina zásadně proměnila, již neplní funkce základní, ale spíše je doplňuje, rodině zůstala například funkce poskytující citové bezpečí, která se jeví dnes jako jedna z nejdůležitějších.

K nejzásadnějším sociodemografickým změnám, ke kterým po roce 1989 došlo, patří zejména snížení míry sňatečnosti, růst průměrného věku při vstupu do manželství, nárůst samoživitelů a nížení míry porodnosti (Plaňava; Pilát, 2002, s. 122). I přes míru poklesů sňatečnosti na přelomu 20. a 21. století se podle průzkumů na příklad z výzkumu Jany Poloncyové (2002, s. 65-67) s názvem Rodinné chování mladé generace ukazuje, že manželství má ve společnosti stále silné postavení.

Změny ve sňatečnosti nejspíše souvisí i se změnou společenského uspořádání. V tradiční rodině muž tvrdě pracoval a potřeboval ženu i děti, jinak by práci sám nezvládl, což platí i naopak (Sokol, 2015, online). Právě proto se až do nedávna rozpad manželského soužití nebyl tak běžný. Dnes se uživit jako samostatná jednotka je již velmi snadné a mnohdy i snazší. Rodina a manželství jsou dnes touto skutečností velmi oslabeny. Stále je však manželství navzdory tomuto preferováno. Možná proto, že v dnešním nejistém světě je vnímáno jako jaká si ověřená jistota, slib, závazek, že se na sebe lidé mohou vzájemně spolehnout.

Jak již bylo zmíněno výše a je patrné z Tabulky 1 Vývoj počtu uzavřených sňatků, počet sňatků od roku 2013 opět roste. Růst zřejmě způsobil hlavně příznivý ekonomický vývoj a tím zvýšení životní úrovně obyvatel. Ze svateb se opět stala věc veřejná, k čemuž velkou zásluhou přispěli sociální sítě. Ze svateb, které byly dříve spíše formálním aktem se stávají opět rituály, které jsou spojené se zážitkem, který je sdílený veřejně, ať už se známými osobně či skrze sociální sítě.

„Mít svatbu je trendy. Nejlíp ve stodole a s hashtagem“ (Černá, 2019, online).

Přímá úměra se ukazuje i skrze vzdělání. S tím, jak roste ve společnosti vysokoškolské vzdělání roste i počet uzavřených sňatků. Podle zjištění ČSÚ obecně lidé s vysokoškolským vzděláním uzavírají manželství sice o něco později, ovšem mnohem častěji než lidé s nižším vzděláním. Zároveň již není zvykem, aby svatbu platili rodiče (popř. rodiče nevěsty), svatbu si často snoubenci platí sami. A právě proto, že si snoubenci často platí svatbu sami, mohou si ji uspořádat podle svých představ a již se nemusí tolik bát tlaku ze strany rodičů. Typické pro současné svatby je také to, že svatby jsou méně častěji konány na úřadě, ale přesouvají se na méně obvyklá místa, například jako jsou lesy či louky. Častějšími se stávají i svatby mimo Českou republiku. Charakterizovat dnešní svatbu je velmi složité, zatímco pro svatbu před rokem 1989 bylo typické mít obřad na radnici (národním výboru), poté následoval slavnostní oběd a v odpoledních a večerních hodinách následovala především taneční zábava. Dnes je tomu často jinak a svatby mají mnoho podob a stále se méně se podobají původnímu rituálu. Popularita svatby roste s tím, jak již není brána jako povinnost, ale spíše jako velká oslava lásky spojená se zábavou, kterou si lidé mohou uspořádat podle svých představ (Černá, 2019, online).

4.1.1 Reflektované důvody pro vstup do manželství

Důvody pro vstup do manželství mohou být různé. Ukazuje se, že motivace vstupu do manželství se z hlediska generací výrazně rozlišuje. Pro období před rokem 1989 platilo, že lidé do manželství vstupovali jak dobrovolně, protože osobní život spojený s rodinou a jak již bylo zmíněno výše, manželství a rodina byly často jedinou možností seberealizace. Navíc skrz celou tehdejší společnost byl vyvíjen tlak na to, aby se udržovaly určité normy, do kterých patřil i vstup do manželství, a to zejména před založením rodiny. Jakékoli jiné chování ve společnosti, které vybočovalo z norem a představ společnosti bylo považováno za patologické. (Kryšpínová; Balvínová, online).

Častým důvodem pro uzavření manželství bylo neplánované těhotenství. Z výše uvedených zjištění o znalosti antikoncepčních metod a sexuální výchově byli informováni spíše muži, oproti tomu ženy na tom byly o poznání hůře, až čtvrtina neměla před svatbou například o antikoncepci vůbec ponětí. Každá čtvrtá nevěsta ve městě již očekávala v čase svatby potomka a na vesnici tomu tak bylo u každé páté nevěsty. (Brablcová, 1977). Jako hlavní důvod vstupu do manželství v důsledku těhotenství zmiňuje i jeden z informátorů Jiří (55 let):

„...sem si pomalu ani pořádně nezarandil a už sem byl okroužkovanej, ani nevím, jak se to všechno semlelo. Vzít jsme se museli no, jako přesto nejel vlak, ale tak proč ne, Evča byla moc pěkná holka a porodila mi dva krásný kluky, takže, co si asi člověk může víc přát.“

Tento důvod ovšem spousta párů nechtělo uvádět jako hlavní důvod a často kladly důraz na to, že hlavním důvodem vstupu do sňatku byla láska a vůči sňatku z těhotenství se chtěly, co nejvíce vymezit (Kryšpínová a Balvínová, online). Tato skutečnost se ukázala i v časosběrném dokumentu od Heleny Třeštíkové *Manželské etudy* (viz kapitola 4.4), kde někteří pravý důvod vstupu do manželství – těhotenství zamlčely. Jedním z příkladů může být i výpověď informátora Jiřího (64 let):

„Maruška byla sice ještě mladá... osmnáct let, ale přišlo to, jak to přišlo. A teď už jsme spolu přes 40 let no a máme krásný tři holky a teď i tu čtvrtou nejmenší, a to je přece radost [...] O čem jiným ten život je... „

Dalším důvodem pro vstup do manželství před rokem 1989, že bydlení před svatbou, stejně tak, jako těhotenství, které bylo také vnímáno jako nevhodné. Navíc získání státního bytu a získání podpory jako byla například manželská půjčka se vztahovala pouze na manžele. Manželství bylo tak často jedinou možností na osamostatnění se a získání možnosti vlastního bydlení, často byl rodinný život i jedinou z mála možností, jak se v životě realizovat, což znamenalo, že rodinný život byl často prioritou.

Důvodem pro uzavření manželství byla zcela jistě i láska. Navíc lidé často vstupovali do sňatku v nízkém věku a po poměrně krátké době vztahu. Což potvrzují předchozí

průzkumy v kapitole 4.2. Věk žen při vstupu do manželství se pohyboval kolem 20. věku u mužů to bylo o pár let více. Na vesnicích a u dělnických tříd byl věk snoubenců vstupujících do manželství ještě nižší (Švarcová; Prokopec, 1969, s. 496–507).

„No my jsme se hlavně chtěli, co nejdřív vzít, Míla bydlela daleko a měli jsme se rádi a chtěli být spolu.“ (Vladimír, 63 let)

Informátor Jaroslav (65 let) při rozhovoru zmínil, že vstup do manželství dopředu nijak zvlášť nepromýšlel.

„No měli jsme se rádi a ty tři roky mi přijdou takový ideální, takže už byl čas se vzít a mít nějakou tu rodinu, což se povedlo. Nějak zvlášť jsme nad tím nepřemýšleli.“ (Jaroslav, 65 let)

Často páry, které se braly před rokem 1989 braly manželství jako samozřejmost, která je přirozená a nezbytná norma v životě člověka. Manželství braly víceméně jako běžný jev a nezbytný fakt, který by dříve nebo později stejně přišel.

„... víte co, pro mě to prostě bylo přirozený, věděli jsme, že nás to jednou čeká, tak proč do toho nepraštit... měli jsme se rádi, tak co by člověk chtěl víc...“ (Jiří, 64 let)

„člověk k tomu prostě tak nějak dospěje [...] chce se osamostatnit a žít si podle svého...“ (Václav, 56 let)

Naopak u páru, které se braly po roce 1989 je patrná větší rozvaha a typický byl i delší vztah před vstupem do manželství. Často spolu partneři před svatbou bydlí a tvoří společnou domácnost, takže vstup do manželství pro ně neznámá kompletní změnu a proměnu jejich života. Svatba a manželství se často jeví jako symbolického nebo romantického charakteru. Místo vstupu do manželství se do popředí například dostává seberealizace, například skrze vzdělání a zakládání rodiny se odsouvá na pozdější věk. Zejména v důsledku mnoho možností ať už přes studium, kariéru nebo cestování a další. Mnohdy vstup do manželství je spojován s praktickými záležitostmi jako je stejné příjmení, zajištění rodiny hlavně ve spojitosti v záležitosti pořízení si potomků nebo snazšího zajištění

a usnadnění poskytnutí hypotečních úvěrů. Manželství totiž představuje možnost materiálního zabezpečení a jistoty. Lidé navíc chtějí svého partnera nejdříve pořádně poznat, než se rozhodnou, že s někým budou trávit celý život. Nyní lidé kvůli vstupu do manželství nečelí až tak velkému sociálnímu tlaku, ale při rozhodování, zda vstoupit do manželství anebo nikoli, záleží spíše na důvodech osobních a emocionálních (Fialová, 1997).

Informátoři a informátorky, které se brali po roce 1989 v rozhovorech zmiňovali i akt zasnoubení, který byl často spojován s romantickým prvkem. Krok, který byl očekáván po určité fázi vztahu, a to zejména ženami.

„Honza doma čekal s pizzou, když jsem jí otevřela, byl tam uprostřed prstýnek a Honza se konečně vyslovil.“ (Ivana, 25 let)

„Po pěti letech se konečně odhodlal a požádal mě o ruku.“ (Tereza, 26 let)

Příkladem může být výpověď informátorky Ivany (25 let), která například zdůrazňuje i společenský význam svatby, a to je společenská deklarace a oslava společného závazku před ostatními. Pro dvojici bylo důležité, dát veřejně najevo, že vztah přechází v něco vážnějšího a velký význam pro ně měla i veřejná oslava.

„No s Honzíkem už jsme spolu 5 let bydleli, plánovali stavbu domu, a tak nějak jsme se o tom spolu bavili, že bychom se tedy mohli i vzít, když stejně už spolu fungujeme jako manželé, tak proč to nepotvrdit i veřejně a neslat to společně s přáteli.“

Důležitost vstupu do svatby před pořízením si potomků zmiňují i informátoři Iveta (30 let) a Ondřej (29 let):

„No já jsem Ivetku žádal o ruku s tím, že se oba moc milujeme a chceme tuto lásku stvrdit před Bohem a rodinou [...] a poté rodičům pořídít nějaké to vnoučátko, což se vlastně povedlo, i když to nakonec nebylo tak, jak jsme si představovali...“

„No vzhledem k tomu, že již nejsem nejmladší a již jsem začala toužit po dítěti a Ondrova rodina je věřící [...] tak svatba byla vlastně logický krok...“

Podobný přístup ukázala informátorka Ivana (28 let), která ve vstupu do manželství vidí zajištění potomků:

„...no pak jsme s Pepu tak nějak chodili asi dva roky a pak jsme zjistili, že jsem teda těhotná. Tak Pepa navrhl, že, když už jsem teda těhotná, tak se teda vezmem... no není to tak, že bychom se brali, že bychom museli, ale tak přišlo nám to správné vůči rodině, a hlavně vůči tomu dítěti. Přece jen je svatba takové zajištění té rodiny.“ (Ivana, 28 let)

Přestože manželské páry před rokem 1989 čelily velkému společenskému tlaku hlavně ze strany společnosti, přesto se nedá říci, že páry, kteří se brali po roce 1989 by žádnému tlaku nečelily. Společenský tlak je patrný stále, a to zejména ze strany rodiny. Tlak je stále vyvíjen zejména se založením rodiny, kdy podle výzkumu CVVM si až 60 % respondentů myslí, že Pro výchovu dětí je velmi důležité, aby měli rodiče uzavřen sňatek (Kuchařová, 2017, online)

4.1.2 Vztahy jednotlivých respondentů před vstupem do manželství

V minulém režimu byl na mladé lidi byl vyvíjen tlak, aby vstupovali do manželství, protože tzv. soužití na hromádce nebo nemanželské děti nekorespondovaly s tehdejšími normami a ideály ve společnosti, který tehdejší režim lidem vnucoval. Lidé se brali v celkem brzkém věku (Balvínová; Kryšpínová, online). Takže vážnější známosti nebo bydlení před svatbou nebylo běžným jevem. Zejména proto, že k navazování vážných známostí, které končily sňatkem přistupovaly ženy v 18 letech a muži pak ve 21 letech. Po roce 1989 se tento tlak ustálil a došlo k proměně celé společnosti, společně s jejími normami a hodnotami. Do popředí se například dostává seberealizace, například skrze vzdělání a zakládání rodiny se odsouvá na pozdější věk. Odkládání zakládání rodiny je taky následek ekonomické změny ve společnosti a strach z nezaměstnaní. Tento tlak pak vede nejdříve k profesní realizaci a k ekonomickému zajištění a poté až k založení rodiny (Rabušič, 2001, s. 42). Společnost je také více tolerantní, což vede ke vzniku nových rodinných uspořádání, která nejsou

manželská (Macek; Vaníčková 2007, s. 446-450). Odkládání mateřství a sňatek také souvisel s rozšířením hormonální antikoncepce, která umožnila ženám větší kontrolu. Zvýšila se i informovanost mladých lidí. Všechny tyto změny umožňovaly navazovat vážnější vztahy, které nutně nevedly k svatbě a manželství. Zvýšila se i dostupnost a tolerance k umělému přerušování těhotenství, což také znamenalo, že nechtěné těhotenství nutně nevedlo ke svatbě. (Hamplová, 2002, s. 23). Každý jedinec v páru má vlastní důvod, proč v takovém vztahu setrávat. Párování již tak není o nalezení toho pravého, ale o nalezení emoční vazby, která trvá tak dlouho, dokud to obou z páru vyhovuje (Giddens, 2012, s. 71).

U všech informátorů, kteří se brali před rokem 1989 platilo, že vztah s manželem/manželkou byl zároveň prvním vážnějším vztahem. Zároveň všichni informátoři začali tvořit společnou domácnost až po uzavření sňatku. Pořízení potomků bylo plánováno až po svatbě, ale ne vždy tomu tak bylo.

„Tak nějaké ty dětské lásky určitě proběhly, ale Jirku jsem potkala jako mladá... no a netrvalo to dlouho a byla jsem těhotná. Takže se dá říct, že Jirka byla taková moje první láska...“ (Eva, 53 let)

První vážná známost byl i Jaroslav (65 let) pro Emílii (65 let):

„...vzhledem k tomu, že jsme spolu randili už od patnácti a po třech letech byla svatba, tak tam nebyl moc prostor pro nějaký další vztahy...“ (Emílie, 65 let)

U Informátorů Václava (56 let) a Miloslavy je patrný ještě vliv na manželství a svatbu katolické víry, kde je důraz na tzv. čistotu před svatbou.

„...vdávala jsem se ve 25 takže jsem pochopitelně jeden vztah za sebou měla, ale vzhledem k tomu, že jsem věřící, nic vážného před svatbou neproběhlo. Dnes k tomu i mladí věřící přistupují jinak...“ (Miloslava, 59 let)

„...já teda na rozdíl od Miňušky žádný vztah neměl, po vyučení hned vojna... no prostě na holky nebyl čas...a zpětně jsem asi o nic nepřišel, vždyť jsou všechny stejně stejné (smích)“ (Václav, 56 let)

Naopak informátoři, kteří se brali po roce 1989 již nějaké zkušenosti s vážnějšími vztahy zmiňují. Předchozí vztahy, pak zejména nevyšly zejména kvůli odlišným představám budoucnosti. Zejména po předchozích zkušenostech, pak lidé nad budoucími vztahy více uvažují. Dle Možného (2006, s. 209) již snoubenci vstupují do manželství s určitými sexuálními zkušenostmi. Kromě jiného dnes ženy, stejně tak jako muži předpokládají právo na sexuální uspokojení. Mnohdy je pak sexuální život, který je naplněný a bohatý považován za jednu s indicií pro spokojené manželství.

„...já jsem měla před Ondrou jeden vztah, a dokonce jsme spolu už bydleli, ale nakonec to nedopadlo, protože jsme každý měli trochu jiné představy. Já chtěla dítě, on si chtěl užívat, a tak se naše cesty rozdělili a vlastně je to dobře... teď mám všechno, co jsem si kdy vysnila a našla jsem někoho, kdo to má stejně...“ (Iveta, 30 let)

„Tak pár holek jsem před Ivčou měl, ale asi to ani nestojí za řeč, když to nakonec nedopadlo... vlastně už je to tak dávno, že si to ani nepamatuju a Ivanka na mě hrozně žárlí, tak o tom ani nemůžu mluvit (smích)“ (Josef, 32 let)

4.1.3 Názory jednotlivých respondentů na význam manželství

Tento tematický blok se zabývá významem manželství jakožto subjektivní hodnotou pro jednotlivce, kteří se rozhodli do manželství vstoupit. V dnešní době je kladen velký důraz na přitažlivost, na vybudované vzájemné pouto mezi partnery a na vzájemnou snášenlivost a kompatibilitu (Giddens, 1999, s. 72). Pro všechny respondenty a respondentky, kteří se zúčastnili výzkumu, má manželství určitě velký význam v jejich životě, i když okolnosti a důvody vstupu do manželství lišily. Větší význam manželství přikládají páry, které mají rodiče či prarodiče, které se nerozvedli, mladí lidé, tak považují jejich život a manželství za šťastné (Hamplová, 2003, s. 22). Toto tvrzení potvrzuje i sociolog Ivo Možný, mladí lidé si manželství váží více, pokud mají nějaký podobný vzor či představu v rodině (Možný, 2006, s. 117)

O významu manželství, v důsledku vzoru v rodině mluví například informátorka Tereza (26 let) a její manžel Ondřej (30let):

„Tak pro mě manželství jako takové má velký význam. Hlavně, když to člověk vidí kolem sebe. Babička s dědou už mají za sebou oslavu zlaté svatby a obnovení slibu na úřadě, oslavu 55 let od svatby a loni dokonce oslavili svatbu diamantovou. No a moji rodiče zas oslavili 40 let od svatby a je to takový hezký...“ (Tereza 26 let)

„Jo já to mám dost podobné jako Terka, rodiče loni slavili výročí 30 let a babička s dědou spolu byly taky dlouho... člověk má pak takový vzor, ideál nebo jak to říct...“ (Ondřej 30 let)

Větší význam, než manželství má v dnešní době spíše rodičovství. Podle Možného (2006, s. 120) není až tak důležité legitimní manželství, jakožto rodičovství a společná participace na výchově potomka. Rodičovství je nezbytné pro vývoj jedince a nezáleží až tolik na tom, zda jsou jeho rodiče svoji nebo nejsou. Informátoři Iveta (30 let) a Ondřej (29 let) chtěli založit rodinu, a tak se chtěli vzít, plány jim ovšem zkomplikovala pandemie covid-19 a tak se rozhodli svatbu o rok přesunout. Touha po dítěti byla ovšem větší, a tak si potomka pořídili ještě před svatbou.

„...vzhledem k tomu, že biologické hodiny se ozývaly čím dál tím častěji a už jsme nechtěli čekat, tak jsme si Ondráška pořídili... a tu svatbu jsme už měli naplánovanou, tak už těch pár měsíců prostě nehrálo roli...“ (Iveta, 30 let)

Velkým významem svatby je i důležitost veřejné oslavy s blízkými přáteli a rodinou. Jedná se o veřejnou deklaraci, že se dva lidé rozhodli pro trvalý vztah, který je veřejně stvrzený a uznávaný. Lidé chtějí prostřednictvím svatby svým blízkým a rodině ukázat, že prošli určitým milníkem a dospěli k tomuto rozhodnutí (Cherlin, 2004, s. 848). Důležitost svatby jakožto veřejného aktu zmiňuje i informátorka Ivana (25 let).

„...já vnímám tu svatbu a manželství prostě jako nějakou veřejnou ukázkou toho, že se máme opravdu rádi, a že to spolu myslíme vážně... a představovat se jako manželka, no to je úplně něco jiného než přítelkyně i na lidech je vidět, že to vnímají jinak...vážněji“ (Ivana, 25 let)

Manželské páry, které vstoupily do manželství před rokem 1989 hodnotí manželství spíše zpětně a před vstupem do manželství nijak nad hodnotou více neuvažovaly, zejména v důvodu nízkého věku, informovanosti a méně získaných zkušeností. Zároveň k manželství přistupovali k manželství spíše jako k přirozenému aktu, který je běžným jevem v životě člověka.

„...co si tak pamatuju, tak mi přišlo, že jsme nestihli vlastně řešit nic a všechno to za nás nějak vyřešila rodina, a tak se stalo a bylo to prostě takhle daný a nic s tím dělat nešlo...stejně by to dřív nebo později přišlo, takže je jedno, jestli jsme se brali o rok dva dřív... a zpětně je za to člověk vlastně rád...“ (Jiří, 55 let)

4.1.4 Vstup do manželství z hlediska financí

Podle výzkumu mladých manželství v Československu provedeného prováděného Státní populační komisí, mladí lidé při rozhodování o vstupu do manželství téměř neuvažují o ekonomické a materiální otázce, přitom do manželství vstupovali s téměř nulovou finanční rezervou či jiným materiálním zajištěním. Více než polovina snoubenců očekávala, že po uzavření manželství budou nadále bydlet u rodičů a až jedna čtvrtina počítala s tím, že budou prozatím žít odděleně, se samostatným bytem mohlo počítat pouhých 20 % novomanželů. Do státních bytů se manželé často stěhovali až s druhým potomkem. Vícegenerační bydlení i v menších bytech ve městech nebylo tehdy výjimkou, ale spíše převládajícím faktem (Švarcová a Prokopec, 1969, s. 496–507).

Jeden z informátorů uvádí:

„...nějak zvlášť jsme nad tím nepřemýšleli, věděli jsme, že to nějak dopadne. Byt jsme dostali až když se nám narodila druhá dcera, ale zvládli jsme to. Nějaká hlavní vybavení jsme si pořídili od známých a něco jsme si pořídili za manželskou půjčku. Neměli jsme toho hodně, ale byli jsme spokojeni. (Jaroslav, 65 let)

Informátorky často zmiňovaly, že se teprve učily, jak hospodařit v domácnosti a zároveň se musely například naučit sžít a sdílet společnou kuchyň s tchýní, což mnohdy nebylo jednoduchou záležitostí.

„Jako ty začátky byly těžký, já jsem byla mladá no... a bydleli jsme s Jirkou rodiči. Já se teprve začínala učit nějak postarat se o domácnost a do toho se nám narodila Verunka.“ (Marie, 59 let)

Informátorka Milena (61 let) se svým manželem Vladimírem (63 let) patřili zhruba ke 20 % lidí, kterým se podařilo ihned získat státní byt. Ovšem i se státním bytem by se neobešli bez pomoci rodičů a základní věci si pořídili díky manželské půjčce.

„No my jsme se hlavně chtěli, co nejdřív vzít, Míla bydlela daleko a měli jsme se rádi a chtěli být spolu. No měli jsme štěstí, že nám byl přidělen státní byt, vybavení jsme si pořídili za manželskou půjčku a všechno, tak nějak postupně. Dneska všechno mají chtějí hned.“ (Vladimír, 63 let)

„...začátky byly těžký, i když jsme měli byt, tak ten byt byl starý s vysokými stropy... pod dveře a okna jsme museli nacpat deky, protože tam táhlo a pár měsíců jsme spali jen na matracích na zemi, všechno jsme to doma měli černý, protože vytápění, tam bylo přes nějaký starý kamna, dneska už jsou lidi rozmazlený. Za první výplatu jsem si pak pořídila kořenky, takové pěkné s červeným víčkem. A Vládi rodiče nám pak dali auto...“ (Milena, 61 let)

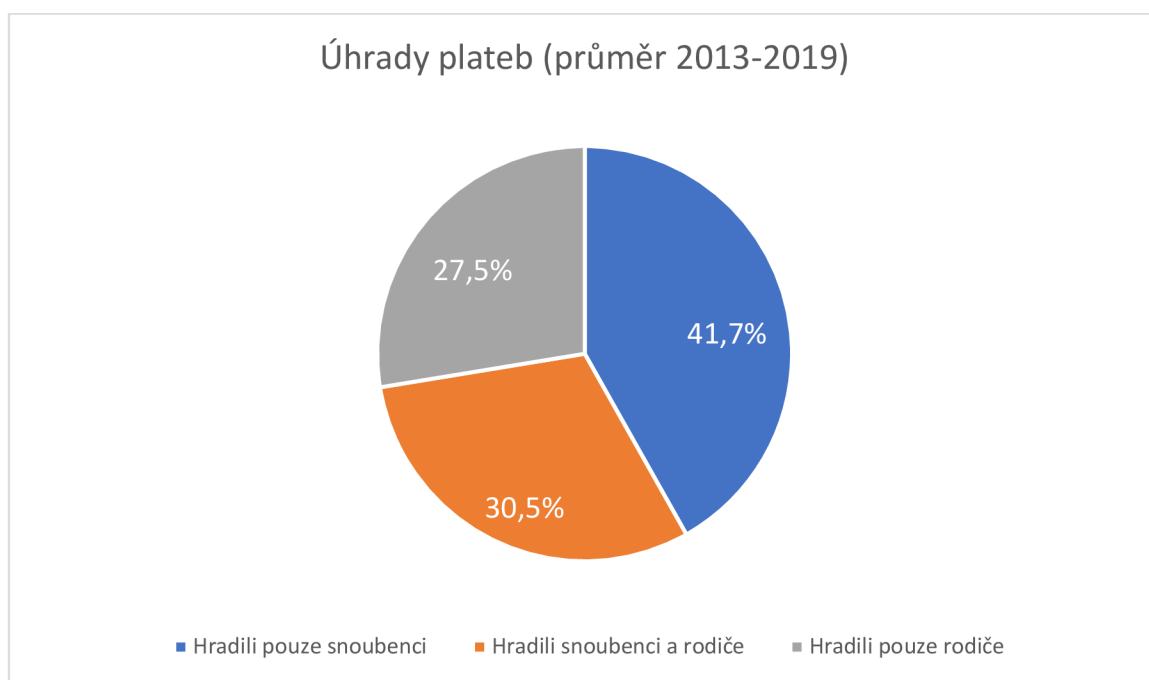
Informátoři a informátorky často zmiňují, že bez pomoci rodičů, na kterou již dopředu spoléhali, by se určitě neobešli. Pomoc rodičů byla často samozřejmá, očekávaná, jak ze strany snoubenců, tak ze strany státu a často nezbytná.

„...a svatbu přeci platí rodiče, aspoň tehdy to tak bylo zvykem...“ (Miloslava, 59 let)

„...všechno to za nás nějak vyřešila rodina, a tak se stalo a bylo to prostě takhle daný a nic s tím dělat nešlo. Evči rodiče nám zaplatili svatbu a nakoupili nějaké věci do domácnosti a po svatbě jsme bydleli v domě u mých rodičů...“ (Jiří, 55 let)

Po roce 1989 vstup do manželství vnímají páry už poněkud střízlivěji. Za nejdůležitější věci před vstupem do manželství a pořízení rodiny považují mladí lidé vlastní finanční nezávislost a podpora rodiny se odsunula až k posledním možnostem (Paloncyová, 2002, s. 212). Ekonomické zajištění a nezávislost je tak často hlavním důvodem pro odsun svatby do pozdějšího věku, zejména pokud jeden z páru studuje. Informátoři a informátorky zmiňovali, že se svatbou čekali zejména na ukončení studia a nastoupení do pracovního života, protože sami by svatbu neutáhli a nechtěli zatěžovat své rodiče. Vzhledem k tomu, že svatby znovu ze soukromých rodinných intimních aktů, přešly často ve velkolepé veřejné oslavy, což znamenalo i další značnou finanční zátěž. Dříve podle tradice svatbu platili rodiče, často větší část platili rodiče nevěsty. Z průzkumu *Svatební průzkum*, který byl uskutečněný svatebním blogem *Svatoba*, na základě získaných dat od cca 5 tisíc respondentů vyplývá, že nyní si snoubenci většinou z větší části platí svatbu sami viz obrázek níže, od rodičů pak většinou dostávají větší či menší finanční příspěvek. Průměrná cena svatby se v roce 2019 pohybovala kolem 123 477,5 Kč (Svatbona, online).

Graf 1 Rozdělení výdajů za svatbu

zdroj: převzato ze Svatbona (online), vlastní zpracování

Informátoři Anna (24 let) a Matěj (26 let) zmínili, že by do svazku rádi vstoupili rádi i dříve, ale vzhledem k financím a studiu se svatbou čekali na vhodnou dobu.

„Já jsem to tedy čekala dříve, ale zpětně to беру jako rozumné rozhodnutí. Mladá nevěsta jsem byla už tak, když se srovnám se spolužáky z gymnasia, tak jsem vlastně možná byla první nevěsta... a to očekávání, to za to určitě stálo.“ (Anna, 24 let)

„No rád bych si Aničku klidně vzal dřív, ale více méně jsem čekal, až dodělá alespoň bakaláře a já dodělám inženýra, a to hlavně kvůli financím, abychom utáhli vlastní bydlení a nějak zvlášť prostě nezatížili naše rodiče a byli alespoň trochu samostatní. A mít svatbu po čtyřech letech je myslím si v tomhle věku takové ideální, nebylo to zas nějak brzo vzhledem k našemu věku, ale ani zbytečně pozdě.“ (Matěj, 26 let)

Podobnou zkušenost sdíleli i manželé Ondřej (30 let) a Tereza (26let). Také by rádi uzavřeli manželství dříve, ale vzhledem k finančním možnostem museli také s manželstvím počkat.

„Člověk musí uvažovat i hlavou, a tak nějak racionálně uvažovat o budoucnosti... co bude... kde budeme bydlet... zvládneme to... určitě je to vztah na celý život... a tak různě no... Zvlášť pro mladé to není úplně jednoduché...“ (Ondřej, 30 let)

„I když to člověka mrzí a chtěl si se vdávat v té největší zamilovanosti a aby byla žádost o ruku opravdu překvapením. Myslím si, že po tolika letech už o ani tak není a přirozeně lidi o rozhodnutí se vzít spolu komunikují ještě před svatbou... takže jsme o tom prostě mluvili a probírali to dřív, než jsme se k tomu fakt odhodlali... Takže vzít se po tom až dodělám bakaláře a začnu nosit taky nějaké peníze bylo určitě rozumné rozhodnutí“ (Tereza, 26 let)

4.1.5 Změny spojené se vstupem do manželství

Jak už bylo zmíněno výše, lidé před rokem 1989 vstupovali do manželství, aniž by před vstupem do sňatku tvořili společnou domácnost. Navíc do manželství vstupovali po poměrně krátké známosti a v poměrně brzkém věku. Po svatbě se tak pro novomanžele, kteří se brali po roce 1989, se tak změnilo hodně.

Informátorka Eva (53 let) popisuje svoji situaci takto:

„Co se změnilo? [...] no pro mě se toho změnilo opravdu hodně. Sotva jsem dokončovala školu, odstěhovala jsem se od rodičů několik kilometrů daleko za rodinou Jirky [...] navíc jsem se všechno musela učit, jak hospodařit v domácnosti vařit a brzy se nám narodil Honzík, byl to fojfr... to Jirka to měl snadnější, ten vlastně bydlel pořád doma, akorát jsme mu místo maminky vařila já (smích)...“

Vladimír (63 let) s Milenou (61 let) se oba stěhovali do přiděleného státního bytu, takže pro oba dva znamenalo manželství změnu domácnosti. Naopak informátorka Emílie (65 let) sice nebyla nucena změnit domácnost, ale nově musela více pracovat v domácnosti a do malého bytu jim přibyl jeden nový člen.

„Pro nás to vlastně byla změna pro oba, já se stěhoval za Milou přes 100 km a ona se stěhovala taky od rodičů, sice to bylo pár ulic, ale taky to byla změna. Museli jsme se spolu naučit fungovat. Začátky byly těžký, ale zároveň moc pěkný...“ (Vladimír, 65 let)

„...já jsem se sice stěhovat nemusela, protože se po svatbě Jára nastěhoval k nám domů, ale změna to byla veliká. Musela jsem začít vařit a víc se naučit fungovat v té domácnosti, naštěstí mi maminka pořád pomáhala... docela náročný bylo, že najednou bylo v tom bytě těsno, bylo nás tam hodně...“ (Emílie, 65 let).

Naopak informátoři a informátorky mladší generace, kteří uzavírali manželství po roce 1989 zmiňují, že svatba nebo manželství jim až takovou změnu nepřineslo. Většina informátorů totiž spolu již nějak fungovali ještě před svatbou, téměř všichni spolu sdíleli společnou domácnost. Změna byla spíše zaznamenaná emocionálního nebo sociálního charakteru, vztah se posunul k něčemu vážnějšímu.

„... změnilo... změnilo... no asi nic. Nebo já asi nijak nic zvláštního nepociťuju. Možná to líp zní, když mluvím o Ivance jako o manželce... je to takový vážnější. A už není tak jednoduchý utéct (smích) ...“ (Jan, 29 let)

„Co se změnilo?... no asi to někomu může navenek připadat, že je všechno úplně stejné a že se vlastně u nás nic nezměnilo... a vlastně nevím, jak to má Ondra... ale já nějak vnitřně cítím, že je to takový jiný... vážnější... nebo jak to říct.“ (Tereza, 26 let)

Informátorka Ivana (25 let) při rozhovoru, že svatbou se pro ni nic moc nezměnilo. Změna souvisela především s emocionálním aspektem manželství a získání nového statutu manželky.

„...no vzhledem k tomu, že jsme spolu bydleli, tak se pro nás se svatbou nic moc neměnilo, jen nám to usnadnilo získat hypotéku a mění se možná, tak společné příjmení...“

Společné příjmení vyzdvihuje i informátorka Ivana (28 let), která uvedla toto:

„...společné příjmení pro mě bylo hodně důležité, hlavně kvůli tomu, že už jsme čekali Pepíka, tak abychom působili jako rodina.“

4.1.6 Sociální síť a svatební obřad

Zatímco před rokem 1989 byly svatby spíše intimní a soukromou záležitostí, která byla sdílena s rodinou a ze svatebního obřadu mají snoubenci několik fotografií, popřípadě domácí video nahrávky, zejména dnes je tomu docela jinak. Podle redaktorky časopisu *Forbes* Michaely Černé, autorky článku *Mít svatbu je trendy. Nejlíp ve stodole a s hashtagem* již svatby nejsou pouhou formalitou, ale stávají se spíše zážitkem (Černá, 2019, online). V poslední době je zvykem sdílet tyto zážitky skrze sociální síť. Rozdíl jsou vidět například i ve výzdobě, svatebních šatech či svatebních kyticích. Zatímco dříve si nevěsty připadaly krásné tak jak jsou, i když měly nejobyčejnější svatební šaty a květiny, protože svatební zboží patřilo mezi podpultové zboží (Balvínová; Kryšpínová, 2010, online). Dnes se nevěsty předhánějí o nejkrásnější šaty a květiny, přičemž každou sezónou a ročním obdobím se trendy mění. Inspiraci snoubenci čerpají ze sociálních sítí jako jsou například

Instagram a Pinterest. Trend okamžitého sdílení životních záležitostí skrze kanály sociálních sítí se tak nevyhnul ani svatbám. Snoubenci se tak možná zbavili tlaku společnosti a rodičů, ale dostávají se pod tlak sociálních sítí, kdy se snaží, aby jejich svatba byla, co nejvíce kreativnější a svatební fotky získaly, co nejvíce tzv. líků (Černá, 2019, online).

Není výjimkou, aby snoubenci před svatbou vytvořili vlastní webové stránky, kde hosté naleznou informace o průběhu svatby, základní informace, životní příběh snoubenců a dokonce záložku, kde je předem možné zarezervovat si konkrétní svatební dar s již připraveným hypertextovým odkazem (Svatbonet, 2022, online).

Informátorka Milena (61 let) zmiňuje, že ze svatebního obřadu mají pár ještě černobílých fotografií:

„Určitě bych v albu našla několik fotek a taky mají něco do sebe...Dokonce máme i na VHSce svatební video, které tehdy natáčel Vládi strejda, protože byl v okolí jediný, kdo měl kameru...tak to je taková pěkná vzpomínka...“

Oblíbenost svatebních webů zmiňuje i informátorka Ivana (25 let):

„...jo svatební stránky jsou podle mě super věc, hosté k nim mají přístup vlastně kdykoli a jako plus je ta rezervace darů, aspoň tak člověk nedostane třeba pět setů skleniček (smích)“
(Ivana, 25 let)

Informátorka Anna (24 let) dokonce uvedla, že jejich svatební obřad byl vysílán živě skrz kanál YouTube. Zejména z důvodu vládního omezení počtu hostů na svatbě kvůli pandemii Covid-19. Odkaz na svatební obřad Anny (24 let) a Matěje (26 let) hosté našli na jejich svatebních stránkách.

„...moc nás mrzelo, že tam s námi naši kamarádi nemůžou být, a tak jsme se rozhodli, že to odvysíláme na YouTube a myslím, že se to nakonec povedlo, dokonce jsme měli několik pozitivních ohlasů.“ (Anna, 24 let)

4.1.7 Pandemie Covid - 19 a vliv na uzavírání sňatků

Od roku 2014 sňatečnost v České republice postupně rostla. To však proměnila skutečnost výskytu pandemie covid-19 a zejména vládní opatření spojená s touto pandemií. Největší počet sňatků od roku 2007 byl v roce 2019, kdy uzavřelo manželství 54,9 tisíc manželských párů. V průběhu tři čtvrtě roku 2020 uzavřelo manželství až o pětinu snoubenců méně než v roce předcházejícím. Nejméně manželství pak bylo uzavřeno v jarních měsících (březen, duben, květen), kdy byly vládní omezení nepřísnější. Tento propad se spolu s rozvolněním restrikcí v létě a na podzim již dohnat nepodařilo (ČSÚ, 2020, online). V průběhu prvního čtvrtletí roku 2021 podle zprávy ČSÚ došlo ještě k většímu poklesu uzavření manželství v důsledku pandemie než v roce předcházejícím.

Podle autorky článku s názvem *Jak koronavirus proměnil svatby?* Alžbety Rybářové (2021) se každý s touto situací vypořádal jinak. Někdo svoji svatbu přesunul jednou či dvakrát, jiní se rozhodli vzít i přes stížené podmínky, i přes to, že museli slevit ze svých představ. Pandemie COVID - 19 se promítla do všech aspektů a změnila i samotný charakter obřadu. Místo velké společenské události, se svatba stala opět soukromou událostí pro omezený počet lidí (Rybářová, 2021, online).

Informátorka Anna (24 let) zmiňuje, jak jim plány svatby narušila epidemie covid-19, ale nechtěli o společné sdílení tohoto zážitku přijít, a tak pro přátele několik měsíců po svatbě uspořádali oslavu.

„Do poslední chvíle jsme žili v napětí, jestli svatbu vůbec půjde uskutečnit, nakonec ze zákona byla povolena na obřadě přítomnost 20 lidí. Hodně jsme přemýšleli, zda celou svatbu nepřesunout, ale touha se vzít byla silnější. Tak jsme se v březnu vzali jen za přítomnosti rodiny a pro zbytek přátel udělali takovou velkou oslavu v říjnu.“ (Anna, 24 let)

„...uvažovali jsme i o přesunutí svatby, ale vzít se pro nás mělo opravdu velký význam. Už na nás čekal nový společný byt, a tak jsme se rozhodli, že se vezmeme tak jako tak... takže jsme se vzali v původním termínu a oslavu pro kamarády udělali později.“ (Matěj, 26 let)

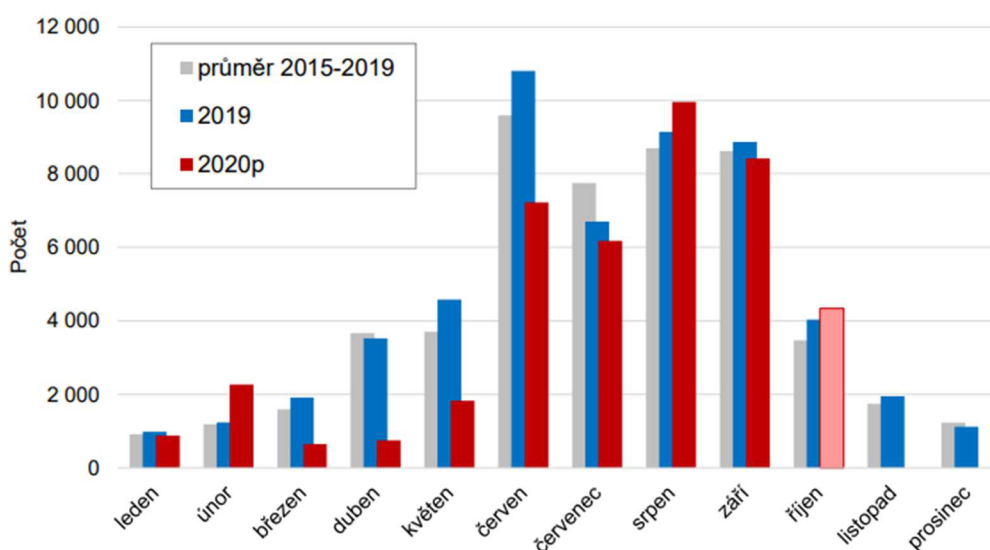
Podobnou zkušenost s pandemií covid-19 zmiňuje i Iveta (30 let), která s manželem rovnou kvůli pandemii přesunuli celou svatbu o rok, což narušilo jejich představy o budoucnosti. Nejdřív se vzít a až poté si pořídit potomka. Vzhledem k věku se jim již dále nechtělo čekat, a tak své životní plány a představy byli nuceni změnit.

„Plánování svatby tedy probíhalo celý rok a svatba byla naplánovaná na červen 2020. No...ale jak všichni víme v roce 2020 se objevila pandemie Covid-19 a překazila nám naše plány. Měli jsme tedy možnost svatbu uskutečnit, ale v malém počtu hostů, ale vzhledem k tomu, že svatba je doufám jednou za život ((smích)) ... rozhodli jsme se svatbu o rok přesunout. Ale touha mít miminko byla větší, takže jsem otěhotněla a v únoru 2021 se nám narodil malý Ondrášek. Svatba se nám navzdory všem opatřením nakonec podařila uskutečnit minulý rok v létě a myslím, že to tak mělo být. Protože svatba byla nádherná a nemuseli jsme se nijak omezovat...“

Naopak informátorka Ivana (25 let), která se vdávala v létě v roce 2021 uvádí, že se jí opatření proti covid-19 naštěstí nakonec nijak nedotkla:

„...tak jasně, že nás to ovlivnilo, vlastně do poslední chvíle jsme nevěděli, jestli to vůbec půjde, navíc plánujete něco v době, kdy zrovna podniky jsou zavřené a vlastně nikdo neví, co bude. Naštěstí v době naší svatby se to nějak uklidnilo a dopadlo to dobře, měli jsme štěstí...“

Obrázek 2 Porovnání sňatečnosti – covid-19

Zdroj: ČSÚ – Výroční zpráva (2020), online

4.4 Rozbor cyklu Manželské etudy

Pro přiblížení k tematice diplomové práce byly využity i audiovizuální dokumenty natočené na tuto tematiku. Jedním z těchto dokumentů je například dokumentární cyklus režisérky *Heleny Třeštkové – Manželské etudy*. *Manželské etudy* jsou dokumentární cyklus série časosběrných snímků, kdy bylo pozorováno celkem šest páru od roku 1980, původně měl projekt pokračovat do roku 1989, ale osudy manželských párů byly sledovány znovu po 20 a po 35 letech. Aktéři a aktérky byli vybráni náhodně z matriky Prahy 1. Všichni aktéři a aktérky byli podobného věku a patřili do podobné sociální třídy a podmínky měli téměř totožné. V 80. letech se lidé brali zejména v důsledku sociálního a ekonomického tlaku a zároveň s výhledem snazšího získání bytu. Jednou z velmi častých příčin vstupu do sňatku a tlakem pro vstup do sňatku bylo těhotenství. V dokumentárním cyklu *Manželské etudy* se pět ze šesti párů těšilo na příchod potomka. Zároveň zde bylo patrné, že tento, jeden z hlavních důvodů vstupu do manželství, nechtěli přiznat a na otázku „*Proč se berete?*“ – odpovídali, že čistě z lásky a těhotenství mnohdy vůbec nezminili nebo jen tak mimo dodali, ale nezmiňovali to jako jeden ze zásadních důvodů (Třeštková, 1987).

„*Protože se máme rádi, a tak okolo no... (smích) a to už se neříká*“ – odpověděla výše zmíněnou otázku Ivana (21 let), která s Václavem (24 let) očekávali svého prvního potomka.

„*No máme se rádi... a bereme se ani nevíme proč... (smích).*“ – Václav (24 let)

„*Já si myslím, že se máme rádi, to za první a za druhý z toho důvodu, že taky musíme.*“ – Mirka (17 let), opět vyzdvihuje lásku a upozaduje důvod těhotenství, a to samé její budoucí muž: „*Hlavní důvod je, že se máme rádi, i když nám do toho přišlo to, že čekáme dítě...*“ – Antonín (20 let).

Po svatbě Mirka uvádí, že si nepředstavovala, že se bude vdávat v tak nízkém věku. „*Někdy závidivím svobodnejm kamarádkám, tu svobodu...jednou sem se vdala a musím k tomu mít takovej a takovej vztah no...*“ – Mirka (17 let)

Stanislav (19 let) - „*... jednak spolu chodíme už tři roky a jednak čekáme rodinu.*“ Zuzana (18 let) studentka gymnázia odpovídá na otázku, proč se berou takto: „*Protože musíme*“.

Nutnost svatby během natáčení uvádí hned několikrát a zároveň oba zmiňují, že spolu moc společného nemají. Stanislav (19 let) dokonce prvních pár let jinde než Zuzana (18 let), která zůstává u rodičů. Stanislav za ní a dítětem dojíždí 1x týdně. Většina manželských páru bydlí po svatbě u některé strany rodičů a do manželství vstupují tak měř ekonomicky nezajištění. Přesto, že někteří podědili starší byty, je potřeba tyto byty nejprve zrenovovat a tyto renovace se ukazují jako velmi nákladné a zdouhavé, takže většina stejně bydlí prvních pár let u rodičů. Všichni aktéři uvádějí, že využili sociálního systému manželských půjček poskytovaných státem.

„...no problémy máme, kde budeme bydlet, teď zatím u rodičů, ale potom...“ – Marcela (20 let). Za novomanželskou půjčku si chtějí Marcela (20 let) a Jiří (23 let) pořídit sedačku, obývací stěnu a koberec. „...na půjčku jsme si koupili televizi a rádio...půjčili jsme si deset a za sedm jsme si teprve koupili.“ – Jiří (23 let)

Antonín (20 let) uvádí, že jim manželská půjčka pomohla dovybavit si domácnost, za manželskou půjčku si koupili ledničku, pračku, sporák a pořídili si za ní i automobil. Ivana (22 let) a Pavel (21 let) si za manželskou půjčku pořídili nábytek a koberec.

Manželské páry byly poprvé natáčeny pár dní před svatbou a poté ve svatební den. Většina aktérů neprojevovala ani nezmiňovala nervozitu nebo obavy z budoucnosti, až na pár výjimek. Což potvrzuje teorii, že většina lidí vstupovala do manželství bez starostí a obav. Pavel (21 let) uvedl: „Zatím defacto nevíme, co nás čeká – tedy víme, ale jenom v náznacích“.

Dříve se lidé brali hlavně z důvodu určitého sociálního tlaku, ať už ze strany rodičů nebo celé společnosti a taky z důvodu ekonomického tlaku, kdy zabezpečení rodiny bylo ve dvou mnohem snazší. Dnes jsou podle *Heleny Třeštkové* lidé více váhavější, dříve si partnerský vztah zkusí nanečisto a volí tak raději nesezdané soužití a svatbu až později. Dle autorky často dnešní partneři řeší úplně jiné problémy než tehdy, často se jedná o problémy osobní, například sami se sebou (Kovaříková, 2019, online). Což ilustruje i novější časosběrný dokumentární cyklus *Manželské etudy: Nová generace* z roku 2019, kterých se zhostila dcera režisérky původní série *Manželských etud* – *Hana Třeštková*. Dokumentární cyklus ukazuje, že v dnešním zrychleném světě se lidé potýkají s jinými problémy než

předchozí generace. Lidé mají jiné představy, očekávání, a hlavně úplně jiné zkušenosti a jiné podmínky. Na otázku, proč se vlastně berou odpovídají různě, ale často zde zmiňují přirozený vývoj vztahu a lásku.

„... už jsme spolu 9 let a je to nějaký přirozený vývoj... a z lásky“ – Irena (28 let) „... děti ještě nechcem, ale jsme spolu skoro 9 let, takže více méně pro tu srandu, pro tu oslavu a tak... (smích)“ – Petr (30let)

„My už spolu jsme šest let a dneska máme výročí, tak jsme si řekli, že to uděláme tak, že se vezmeme zrovna na to výročí“ – Mirka (27 let) „My bysme chtěli další miminko a já dost jezdím autem a je to z mojí strany branný jako nějaký zabezpečení tý rodiny...“ – Jakub (27 let)

„Svatba je něco jako narození, smrt, svátky no a mezitím i svatba... patří to k životu“ – Isabela (26 let)

Změnil se i charakter obřadu a mluva a proslov oddávajících (např: doteď vás spojoval společný život, ale nyní to bude i úřední závazek). Tedy se předpokládá, že partneři již spolu žijí a mají plnohodnotný partnerský vztah. V předchozích generacích se se svatbou pro lidi měnil téměř celý způsob života. V dnešní době spolu páry žijí již před svatbou a vstup do sňatku je často pro ně jakou si symbolickou záležitostí a spíše úředním potvrzením (Třeštíková, 1987).

4.5 Budoucnost manželství a rodiny

Z demografických a socioekonomických dat vyplývá, že neexistuje jednotná norma, která by charakterizovala českou rodinu. Dnešní rodina je oproti rodině v období před rokem 1989 různorodá a vyznačuje se svojí dynamickou proměnou (Chlum, 2016, online). Roste počet dětí narozených mimo manželství, je jich až téměř polovina, roste počet rozvodů a rodičů samoživitelů. V reakci na tyto skutečnosti vytvořilo Ministerstvo práce a sociálních věcí tzv. Koncepce rodinné politiky. Inspirace pochází z některých členských států Evropské unie (Skandinávie, Francie atd.), kde je porodnost a spokojenost obyvatelstva na velmi vysoké úrovni a ukazuje se, že rodinná politika je velmi efektivní, pokud stát cílí na služby jako je sociální bydlení, sociální poradenství a finanční poradenství, předškolní péče atd.

Důležité je podle autora článku o koncepci sociální rodinné politiky Jiřího Chluma (2016, online) aby peníze, které putují do sociální a rodinné politiky nebyly vnímány jako výdaj, ale nýbrž investice do budoucnosti společnosti. Důležité je také snížit obavy z toho, že založení rodiny znamená pokles životní úrovně a u žen často kvalifikace a profesní úrovně. Cílem této koncepce je podporovat rodinu ve všech fázích. Úkolem rodinné politiky, pak nemá být sociální inženýrství, jak by se dali nazvat politiky ze 70.-80. let minulého století, nýbrž má rodinná politika umožnit vzniku takových podmínek a prostředí, kde s lidé budou moci svobodně rozhodnout a naplánovat vlastní formu rodinného života, beze strachu o budoucnost. Koncepce se soustředí hlavně na mladé rodiny, snaží se nabídnout flexibilnější úpravy rodičovských příspěvků, a hlavně zvýšit dostupnost bydlení a usnadnit návrat na trh práce.

V roce 2019 byl Ministerstvem práce a sociálních věcí uspořádán druhý ročník Fóra rodinné politiky, který nesl podtitulek *Budoucnost české rodiny*. Cílem podobných akcí je vzbudit zájem lidí o budoucnost rodinných politik v České republice a vyvolat veřejnou debatu o podpoře a cílech budoucnosti rodin. V roce 2021 proběh čtvrtý ročník Fóra rodinné politiky, který byl zaměřen spíše než na budoucnost, na dopady pandemie Covid-19 na rodiny. Tento ročník se z důvodu protiepidemiologických opatření musel konat online formou. Podle výroční zprávy MPSV je cílem rodinné politiky respektovat cyklus rodiny a svobodné volby formy soužití partnerů a natality. Sociální rodinná politika se pak především zaměřuje na zaopatření nezletilých dětí a na péči o starší občany (MPSV, 2021, online).

Z hlediska hodnot se podle výzkumu provedeného v České republice hodnota manželství oproti předcházejícím manželství příliš nezměnila. Stále je hodnoceno na velmi vysoké úrovni, co se změnilo, tak je to, že se změnil spíše přístup k uzavírání manželství a zejména k jeho načasování v rámci životních drah (Mareš; Potočný, str. 2003). Od největšího poklesu uzavřených manželství, která nastal v roce 2013, počet uzavřených manželství opět rostl až do roku 2019. Spolu s rostoucí životní úrovní, roste i zájem a možnost uzavřít manželství. Díky sociálním sítím se navíc uzavírání manželství stává velice populárním (Černá, 2019, online). Tento trend ovšem narušila pandemie Covid-19 a to zejména vládní opatření, která značně omezila průběh a uskutečnění svateb (Rybářová, 2021, online). V důsledku pandemie Covid-19 se předpokládá opětovné snížení životní úrovně. Predikcím budoucnosti životní úrovně obyvatel navíc nenahrává ani nynější válka

na Ukrajině, která ovlivňuje a dlouho bude ovlivňovat veškeré dění ve světě včetně České republiky (Bican, 2022, online).

5 Výsledky a diskuse

Manželství ve společnosti mělo vždycky velkou váhu. K velkému zlomu došlo po roce 1989 v souvislosti se změnou režimu a se společenskými změnami, které nastaly po revoluci. Tradiční model – chození, sňatek a poté společné bydlení vystřídal spíše chození, společné bydlení, pořízení si potomků a sňatek je odsouván až na později. Dnes se nacházíme v době, kdy uzavírání manželství není samozřejmou záležitostí v lidském životě. V době, která je některými označována jako doba krizí rodiny, zejména proto, že ubývá počet uzavřených manželství, klesá porodnost, stoupá počet dětí narozených mimo manželský svazek a čím dál tím více jsou přijatelnější volnější formy partnerství. V rámci širšího a dlouhodobějšího měřítka napříč společnostmi se ukazuje, že manželství a rodina jsou stále velmi ceněné a stabilní instituce. V 60. letech minulého století se počet dětí narozených do manželského svazku pohyboval okolo 90 %, dnes se rodí až 40 % potomků do nemanželského soužití (Kraus, 2013, s. 424). Nedošlo ani tak ke změně hodnoty vnímání manželství, ale spíše k posunu této hodnoty. Impulsem k uzavření manželství stále zůstává láska a většina lidí vidí v uzavření manželství stále smysl.

Hlavním cílem diplomové práce bylo přiblížit se do života manželů, kteří se brali před rokem 1989 a po něm. Výzkumná otázka byla stanovena takto: *Jaké motivy vedly páry k uzavření manželství před rokem 1989 a po něm?* Klíčové bylo zjistit význam a motivaci manželského sňatku v období tzv. normalizace v komparaci s obdobím po roce 1989. Záměrem bylo porovnat a popsat k jakým změnám či posunům mohlo v dojít. Zásadní byla reflexe vnitřní percepce jednotlivých partnerů, v rámci komparace dvou rozlišných období. V rozhovorech bylo probírány zejména životní zkušenosti a postoje k manželství. Na závěr rozhovoru bylo probíráno ještě téma pandemie covid-19 a její vliv na životní situace manželů, kteří se rozhodli v tomto období vzít. Toto téma bylo zařazeno do rozhovorů zejména z důvodu aktuálnosti.

Ze zkušeností informátorů a informátorek vzešlo na najevo, že manželství a svatba má v jejich životě velkou váhu. V souvislosti s manželstvím byla často zmiňována láska, rodina, hodnoty nebo jistota. Láska byla jako důvod pro uzavření manželství zmiňována většinou informátorů a informátorek nehledě na období, kdy do sňatku vstoupili. Vstup do manželství před rokem 1989 byl mnohdy vnímán jako nutnost či přirozený akt, který do života jedince patří a dříve nebo později přijde. Po roce 1989 došlo ke společenským

změnám a k uvolnění společenského tlaku. Zároveň lidé začali pociťovat životní nejistoty. Počet sňatků tak začal klesat a sňatky obecně se začaly posouvat do pozdějšího období, zejména z důvodu ztráty jistot a potřeby získání zajištění, zejména finančního skrze lepší vzdělání a pracovní zkušenosti. Od roku 2013 počet uzavřených sňatků opět postupně vzrostl, a to v závislosti s rostoucí životní úrovní.

Před rokem 1989 se ukázalo, že významným důvodem pro vstup do manželství bylo například těhotenství. V rámci společnosti byl vyvíjen tlak na uzavření manželství ještě před otěhotněním či narození potomka, proto se v důsledku nechtěného otěhotnění, manželské páry, co nejrychleji braly. Po roce 1989 tento tlak již není tak intenzivní, takže těhotenství ještě nutně neznamená nutnost uzavření manželství. Těhotenství sice nemusí nutně znamenat uzavření manželství, avšak plánování potomků a založení rodiny, informátoři často zdůrazňovali jako jeden z hlavních důvodů pro uzavření manželství.

Význam manželství informátoři a informátorky, kteří se brali po roce 1989 hodnotili spíše zpětně, při vstupu do manželství o tom vesměs spíše neuvažovali a brali manželství jako normu a součást života. Manželství bylo vnímáno jako norma zejména v důsledku sociálního a politického tlaku. Tlak přicházel z blízkého okolí, ale i zároveň přicházel i seshora od politických elit, což souviselo s prosazováním pronatalistických reforem. Někteří z informátorů a informátorek, kteří se brali po roce 1989, uvedli, že vnímána hodnota manželství jim byla předána skrze rodinou zkušenost. To, že lidé, kteří mají zkušenost s fungujícím manželství u rodičů nebo prarodičů, přidávají hodnotě manželství větší váhu potvrzuje i Ivo Možný v knize *Rodina a společnost*.

Z hlediska změn, které informátorům a informátorkám manželství přineslo, se odpovědi mezi páry, které se braly před rokem 1989 a po roce 1989 lišily. Informátorky a informátoři, kteří se brali před rokem 1989 často do manželského svazku vstupovali ve velmi mladém věku, nezkušení a vstup do manželství pro ně v osobním i společenském životě znamenal opravdu velmi významnou a citelnou změnu. Změna souvisela s osamostatněním, změnou domácnosti a změnou rolí. Ženy se například teprve učily, jak se postarat o domácnost. Naopak páry, které se braly po roce 1989 až tak veliké změny nezaznamenaly, často již sdílely společné domácnosti, takže změna domácnosti opadla, s tím související i osamostatní se v návaznosti na sňatek. Brali se v pozdějším věku a po dlouhodobější známosti. Změna souvisela spíše s emocionálním a sociálním charakterem. Hlavně z hlediska stejného příjmení, většího pocitu sounáležitosti atd.

Patrná změna byla zaznamenána i z hlediska vztahových zkušeností jednotlivých informátorů a informátorek před vstupem do manželství. Zatímco páry, které se braly před rokem 1989 neměly před svatbou buď žádné zkušenosti nebo jen malé zkušenosti, u párů, které se braly po roce 1989 je to naopak. Většina z nich již měla zkušenost s nějakým vážnějším vztahem a s tím souvisejícím získané sexuální zkušenosti. Nově tedy k předpokladům spokojeného manželství přibyla například i sexuální kompatibilita partnerů (Možný, 2006, s. 209).

Velký rozdíl byl zaznamenán hlavně oblasti financí a zajištění. Jak už bylo zmíněno výše, mladí lidé, kteří se brali před rokem 1989, se při rozhodování o vstupu do manželství neohlíželi na ekonomickou anebo materiální otázku, přitom do manželství vstupovali s téměř nulovou finanční rezervou či jiným materiálním zajištěním. Kolem 59 % snoubenců počítalo s tím, že nadále budou bydlet u rodičů a až jedna čtvrtina počítala s tím, že budou prozatím žít odděleně, se samostatným bytem mohlo počítat pouhých 20 % novomanželů. Za tím, že se lidé moc nezajímali o materiální zajištění mohlo hlavně všeobecné přesvědčení o tom, že se o novomanžele společnost postará. Podle autorů studie mladí vstupovali do manželství bez jakýkoli obav a starostí (Švarcová; Prokopec, 1969, s. 496–507). Uvedené skutečnosti se objevovaly i v rámci této práce. Informátoři a informátorky v audiovizuálním dokumentu *Manželské etudy* či informátoři a informátorky samotného výzkumu práce uváděli, že často nebyl prostor pro řešení takových záležitostí a že ve většině spoléhali na pomoc rodičů či na sociální pomoc od státu, jako například zvýhodnění při přidělování státních bytů či poskytování manželských půjček.

V komparaci s manželskými páry, které se braly po roce 1989 naopak je vidět zájem, strach a obavy o finanční stránku. Za nejdůležitější věci před vstupem do manželství a pořízení rodiny považují mladí lidé vlastní finanční nezávislost a podpora rodiny se odsunula až k posledním možnostem (Palonciová, 2002). Před vstupem do manželství je pro manželské páry důležitá finanční stabilita a již předem vyřešené zázemí. Více informátorů a informátorek uvedlo, že při uvažování o sňatku například nejdříve počkali na to, až oba nebo alespoň jeden z partnerů dostuduje a až poté se rozhodli pro sňatek, zejména kvůli finanční stránce.

Zajímavým poznatkem je i období, kdy jednotliví informátoři a informátorky uzavírali manželské svazky. Informátoři a informátorky, kteří uzavírali manželství před rokem 1989 se brali velmi mladí a po relativně krátké známosti. To potvrzuje i výzkum

z roku 1963 *Mladá manželství v Československu*. Informátoři a informátorky před rokem 1989 často uzavírali sňatky v zimních měsících, což v porovnání s obdobím po roce 1989 je docela neobvyklý jev. Což může souviset i s charakterem obřadu, který byl spíše rodinného charakteru, s omezenou možností místa uskutečnění obřadu a hostiny a zároveň zimní měsíce mohli souviset s uspěšením svatby v důsledku neplánovaného těhotenství a uskutečnění obřadu, co nejdříve. Pro informátory a informátorky, kteří se brali po roce 1989 bylo naopak důležité období, kdy do manželství vstoupí. Jako atraktivní se zejména ukazují jarní či letní měsíce. Z šetření ČSÚ, vyplývá podle statistik, že se až 68% manželství uzavírá v rozmezí mezi červem a zářím (Štyglarová, 2018, online). Velmi atraktivním se stalo sdílení svých osobních záležitostí a svatby nevyjímá, skrze kanály sociálních sítí. Někteří snoubenci si nyní mohou dovolit svatbu podle vlastních představ a dělají proto opravdu hodně. Zatímco snoubenci před rokem 1989 byli rádi, když jejich svatbu zdokumentoval některý z příbuzných, dnes se často předhánějí, kdo sežene nejlepšího fotografa. Vliv rodičů na svatbu sice klesá, ale roste sociální tlak skrze sociální sítě, o co nejvíce nápaditější a dobře vypadající svatební obřad.

V poslední části bylo diskutováno o pandemii covid-19 a jejímu vlivu na uzavření manželství. Pandemie covid-19 ovlivnila společenský život lidí, nevyjímaje svateb. Někteří lidé museli svatbu odsunout, někteří svatbu museli uskromnit a slevit ze svých požadavků. Mnohdy to ovlivnilo i charakter obřadu, který se najednou musel odehrávat pouze v úzkém okruhu osob (Rybářová, 2021). Omezení v důsledku pandemie covid-19 se celkově dotkla dvou manželských párů, kteří se zúčastnili výzkumu. Jeden manželský pár se rozhodl uzavřít manželství i za ztížených a omezených podmínek, nechtěli ovšem přijít o možnost oslavit tento životní krok s přáteli, proto o několik měsíců později uspořádali oslavu svatby. Zároveň se rozhodli využít moderních technologií a svatební obřad vysílali živě skrze kanál YouTube. Naopak druhý pár zvolil cestu posunutí manželství o rok, aby svoje rozhodnutí vstoupit do manželství mohli oslavit s rodinou a přáteli, tak jak si vysnili. Svatbu sice odložili, ale zároveň již nechtěli čekat s pořízením potomka.

V rámci diplomové práce byl analyzován i audiovizuální dokument *Manželské etudy a Manželské etudy: Nová generace*. Kde byli aktéři a aktérky sledováni v průběhu několika let. V rámci výzkumu, zde byly zaznamenány některé podobné vzorce chování. Například z hlediska důvodů uzavření sňatků u páru před rokem 1989, častým důvodem pro uzavření

sňatku bylo například těhotenství. Zároveň tento důvod byl často skryt, protože se vůči němu chtěli aktéři a aktérky vymezit. Shody byly nalezeny i u aktérů a akterek, kteří se brali po roce 1989, kdy se partneři často brali po dlouhodobém vztahu. Zároveň zde u obou generací taktéž jako důvod ke sňatku zaznívala láska, která je nejspíše neměnným důvodem pro uzavřený sňatku napříč generacemi.

6 Závěr

Diplomová práce se zabývala komparací manželských párů, které se braly před rokem 1989 za tzv. normalizace a manželskými páry, které se braly po roce 1989. Práce si kladla především za cíl porovnat a popsat k jakým změnám či posunům mohlo dojít. Práce byla rozdělena do dvou částí. V první části byla vysvětlena metodiky a základní pojmy, které se k tématu váží. Druhá část diplomové práce se soustředí na provedený výzkum skrze narativní hloubkové rozhovory a skrze polostrukturované rozhovory, který zaměřil zejména na vnímání hodnoty manželství, významu manželství a hlavními důvody vstupu do manželství. V další části byly analyzovány audiovizuální dobové dokumenty od režisérů Heleny a Hany Třeštíkových – *Manželské etudy* a *Manželské etudy: Nová generace*.

Žijeme v době, kdy většina našich rodičů či prarodičů do manželského svazku vstoupila a tuto hodnotu předává ve společnosti dále, otázkou, ale zůstává, jak ovlivní budoucí generace, kde je velké procento nesezdaných a bezdětných párů, náhled na manželství. Bude stále manželství bráno jako ideál, ke kterému mají dlouhodobé vztahy dospět? Nebo se manželství stane přežitkem? S tím, jak rostla životní úroveň, rostl přímou úměrou i počet uzavřených sňatků. Uzavření manželství začalo znamenat jeden z cílů úspěšného života. S příchodem sociálních sítí se tato skutečnost ještě umocnila, svatba se stala vítanou událostí a veřejnou deklarací před svými známými, ale i zprostředkovaně skrze sociální sítě. Tento trend vyvrcholil v roce 2019. V roce 2020 a 2021 byl počet uzavřených manželství opět nižší, zejména v reakci na vládní opatření kvůli pandemii Covid-19. Otázkou zůstává, jak to bude s budoucností uzavírání manželství vzhledem k přihlédnutí ke klesající životní úrovni kvůli pandemii Covid-19 a současnému geopolitickému dění ve světě v důsledku války na Ukrajině.

Diplomová práce blíže přiblížila a refletovala subjektivní posuny vnímání manželství u dvou odlišných generací. Výsledky výzkumu diplomové práce ovšem nelze aplikovat na celou společnost v České republice, protože k reprezentativním výsledkům by bylo zapotřebí více zastupitelného vzorku. Přesto lze považovat, že výsledky mají určitou vypovídající hodnotu, přináší určitá obecná zjištění, která by mohla být přínosná a být využita pro uvažování o koncepci podpory a motivace mladých generací z hlediska vstupu do manželství. Například v různých koncepcích jako je například projekt Ministerstva práce

a sociálních věcí tzv. Koncepce rodinné politiky, která má za snahu zlepšit podmínky pro mladé rodiny a motivovat ke vstupu do sňatku a pořízení potomků. Zároveň mohou výsledky diplomové práce sloužit k narovnání nesouladu názorů jednotlivých generací na manželství a rodinu, a to zejména v rámci pochopení změn, ke kterým došlo po roce 1989, které se reflektovaly do všech sfér života, nevyjímaje manželství. Komparací narativních interview a teoretických konceptů bylo v konečném důsledku dosaženo stanovených cílů diplomové práce a byly nalezeny odpovědi na výzkumnou otázku.

7 Seznam použitých zdrojů

7.1 Literární zdroje

AROSIO, L. (2016). Old and new rites of passage in contemporary Western societies: A focus on marriage and divorce ceremonies. *Journal of comparative research in anthropology and sociology*, 7(01), 91-104.

BALVÍNOVÁ, L., & KRYŠPÍNOVÁ, T. (2010). "Mně bylo osmnáct let a vdávala jsem se z čistý lásky. "Vývoj svatebního obřadu v komunistickém Československu.

BECK, U., & BECK-GERNSHEIM, E. (2004). Families in a runaway world. *The Blackwell companion to the sociology of families*, 499-514.

BECKER, G. S. (1974). A theory of marriage. In *Economics of the family: Marriage, children, and human capital* (pp. 299-351). University of Chicago Press.

BOLOGNE, J. C. (1997). *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na Západě*. Praha.

BRABLCOVÁ, Vlasta. (1977) *Manželství, rodina, rodičovství*. Praha: Horizont

FIALOVÁ, L. (2007). Trends in Marriage in the Czech Republic in the 20th Century.!. *Czech Demography*, 1(2), 37-48.

FIALOVÁ, L., KALIBOVÁ, K. (2010): Formování a rozpad partnerských vztahů. In: BARTOŇOVÁ, D., BURCIN, B., FIALOVÁ, L., KALIBOVÁ, K., KOCOURKOVÁ, J., KUČERA, T., RYCHTAŘÍKOVÁ, J.: *Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty 1993-2008*. Sociologické nakladatelství, Praha, s. 133-156

FIALOVÁ, L., KUČERA, M., & Retter, A. (1997). The main features of population development in the Czech Republic during the transformation of society. *Czech Sociological Review*, 93-111.

FESTY, P. (1980). On the new context of marriage in Western Europe. *Population and Development Review*, 6(2), 311-315.

FREJKA, T. (1980). Fertility trends and policies: Czechoslovakia in the 1970s. *Population and Development Review*

GALLAGHER, M. (2001). What is marriage for-the public purposes of marriage law. *La. L. Rev.*, 62, 773.

GIDDENS, A. (2001) *Sociologie*. Praha: Argo.

GIRIS, S., George, R. P., & Anderson, R. T. (2011). What is marriage. *Harv. JL & Pub. Pol'y*, 34, 245.

HAJNÁ, Z. (1985). Výchova k manželství a k odpovědnému rodičovství. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review*, 21(2), 220–221.

HAMPLOVÁ, D. (2003). Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním. *Sociologický ústav Akademie věd České republiky*

HAMPLOVÁ, D.: (2003) *České ženy : vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina*. Praha : Sociologický ústav AV ČR

HAMPLOVÁ, D, PIKÁLKOVÁ, S. (2002) Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah. In Mansfeldová, Z., Tuček, M. *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

HAŠKOVÁ, H., & DUDOVÁ, R. (2020). Selective pronatalism in childcare and reproductive health policies in Czechoslovakia. *The History of the Family*, 25(4), 627-648.

HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál, sro.

CHALOUPKOVÁ, J. (2011). Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek. *Gender rovné příležitosti výzkum*, 12(02), 30-39.

CHALOUPKOVÁ, J. (ed.). (2008). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.. Inglehart, Ronald F. 2008. *Changing Values among Western Publics from 1970 to 2006*. *West European Politics*

- CHERLIN, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of marriage and family*, 66(4), 848-861.
- KLABOUC, J. (1962) *Manželství a rodina v minulost*. Orbis, Praha
- KUČERA, M., FIALOVÁ, L. (1996). Demografické chování obyvatelstva České republiky během přeměny společnosti po roce 1989. Praha: Sociologický ústav AV ČR
- KUČERA, M. (2001). Rodinná politika a její demografické důsledky v socialistickém Československu. *Česko-francouzský dialog o dějinách evropské rodiny*, 22, 53-68.
- KUCHAŘOVÁ, V., & TUČEK, M. (1999). Sociálně ekonomické souvislosti rodinného chování mladé generace v České republice. *Národohospodářský ústav Josefa Hlávky*.
- KRAUS, B. (2013). Rodina v procesech transformace společnosti. *KONTAKT: Odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky*, 422-430.
- KREIDL, M., & MORAVCOVÁ, L. (2014). Které hodnoty ovlivňují vstup do manželství? *Sociální studia/Social Studies*, 11(2), 101-122.
- LIŠKOVÁ, K. (2016). Sex under socialism: From emancipation of women to normalized families in Czechoslovakia. *Sexualities*, 19(1-2), 211-235.
- LIŠKOVÁ, K., & SZEGEDI, G. (2021). Sex and gender norms in marriage: Comparing expert advice in socialist Czechoslovakia and Hungary between the 1950s and 1980s. *History of Psychology*, 24(1), 77.
- LUNDBERG, S., & POLLAK, R. A. (2003). Efficiency in marriage. *Review of Economics of the Household*, 1(3), 153-167.
- MALINA, J. (2009) *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- MAREŠ, P., & MOŽNÝ, I. (2005). The Czech family, reproductive behaviour, and the value of children in the Czech Republic. *The Value of Children in Cross-Cultural*

Perspective. Case Studies from Eight Societies. Lengerich: Pabst Science Publishers, 67-90.

MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. (eds.) (2003) *Modernizace a česká rodina*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity.

MOŽNÝ, I. (1990). *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. Blok.

MOŽNÝ, I. (2009). *Proč tak snadno? Některé rodinné důvody sametové revoluce*. Praha: SLON.

MOŽNÝ, I. (2006). *Rodina a společnost*. Sociologické nakladatelství.

MOŽNÝ, I. (2002). *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Portál.

OTÁHAL, M. (2002). *Normalizace, 1969-1989: příspěvek ke stavu bádání (Vol. 36)*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

PAVLÍK, Z. (2002). *Populační vývoj České republiky 1990-2002. 1*. Praha: Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2002. ISBN isbn 80-902686-8-4.

PLAŇAVA, I., & PILÁT, M., eds., : (2002) *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, Brno 2002

RABUŠIČ, L. (1996). *On marriage and family trends in the Czech Republic in the mid-1990s*.

RABUŠIČ, L.: (2001) *Kde ty všechny děti jsou? : porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON,

RYCHTAŘÍKOVÁ, (2008) Jitka a Věra KUCHAŘOVÁ, ed. *Rodina, partnerství a demografické stárnutí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta,

ŘÍČAN, P., (2004). Cesta životem. Praha: Portál.

SANFIELD, A., PERCY, C. (2003) Accounting for Single Status: Heterosexism and Ageism in Heterosexual Women's Talk about Marriage. *Feminism Psychology*, 13, 475 (databáze Sage)

SÝKOROVÁ, D. (2009). Změna sociologické perspektivy aneb od nukleární rodiny k širší rodině. *Sociální studia/Social Studies*, 6(4), 43-54.

ŠMOLKA, P. (2002). Soužití bez svatby. *Získané*, 23(2), 2015.

ŠTÍPKOVÁ, M., KREIDL, M. (2012): Proměna načasování proměny životních drah. In: HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J., KREIDL, M. (eds.): *Proměny partnerství. Životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Sociologické nakladatelství, Praha

VEREŠ, P. (1987). Sezónnost sňatků v českých zemích v letech 1851 až 1984. *Český lid*, 32-36.

WAITE, L. J. (2005). Marriage and family. In *Handbook of population* (pp. 87-108). Springer, Boston, MA.

7.2 Internetové zdroje

BICAN, J., Celospolečenská jednota není věčná. Z dalšího vývoje mohou těžit populisté – Forum24. 2022, Forum24 – Internetový deník pro šíření svobodných informací a kritickou diskusi [online]. [cit. 30.03.2022]. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/celospolecenska-jednota-neni-vecna-z-dalsiho-vyvoje-mohou-tezit-populiste/>

ČERNÁ, M., Mít svatbu je trendy. Nejlíp ve stodole a s hashtagem . Forbes [online]. 2019 [cit. 14.03.2022]. Dostupné z: <https://forbes.cz/mit-svatbu-je-trendy-nejlip-ve-stodole-a-s-hashtagem/>

ČESKO. § 655 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník - znění od 1. 7. 2021. [online]. [cit. 13. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#p655>

CHLUM, J., Ministerstvo vnitra: Veřejná správa, Koncepce rodinné politiky, rozhovor. MVCR: vespra [online].2016 [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: mvr.cz/vespra

MPSV. Zpravodaj Rodina. Průvodce 2021 [online]. [cit. 17.03.2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/zpravodaj-rodina>

RYBÁŘOVÁ, A. Jak koronavirus proměnil svatby? Marianne [online]. 2021 [cit. 2021-6-28]. Dostupné z: <https://www.marianne.cz/zivotni-styl/jak-koronavirus-promenil-svatby>

KALINA. A., Svatba ano či ne, | Lepší život pro každého [online]. Dostupné z: <https://aleskalina.cz/blog/vztahy/svatba-ano-ci-ne/>

SVATBONA, Kolik stojí svatba? [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.svatbona.cz/rubrika/svatebni-pruzkum>

SVATBONET, Průvodce svatebním světem pro každého. [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <https://www.svatbonet.cz>

SOKOL, J.,: Rodina v proměnách společnosti. Jan Sokol [online]. KONFERENCE KTF: sokol, 2017, 2017 [cit. 2022-02-13]. Dostupné z: <http://www.jansokol.cz/2017/12/rodina-v-promenach-spolecnosti/>

ŠTYGLEROVÁ T.: Svateb přibývá. Tisková konference, 2018 [cit. 2022-02-13] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/svateb-pribyva>

Tisková zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění: Postoje českých občanů k manželství a rodině – únor 2017 - Centrum pro výzkum veřejného mínění. [cit. 21. února 2018]. CVVM. Sociologický ústav AV ČR, v. v. i. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-azivotni-postoje/2164-postoje-ceskych-obcanu-k-manzelstvi-a-rodine-unor-2017>

Výroční zpráva ČSÚ za rok 2020 [online]. 2020, , 72 [cit. 2021-6-28]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/23186921/vz_2020_cz.pdf/ac8ee1e4-bf20-42bf-9bcc-4d498eff5dfe?version=1.0

7.3 Audiovizuální zdroje

Manželské etudy [film]. Režie Helena TŘEŠTÍKOVÁ. Českoslovesko, 1987

Manželské etudy: Nová generace [film]. Režie Hana TŘEŠTÍKOVÁ. Česko, 2019